

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Slachtoffers van het Nederlandschap? Discoursen tegenover
ervaringen in de analyse van de migratie van Surinaamse
Nederlanders, 1954-2000**

Broekhuizen, Max M

Citation

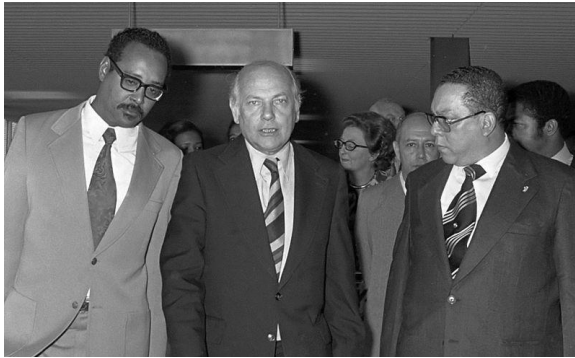
Broekhuizen, M. M. (2023). *Slachtoffers van het Nederlandschap?: Discoursen tegenover ervaringen in de analyse van de migratie van Surinaamse Nederlanders, 1954-2000*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master Thesis, 2023](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3636387>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

SLACHTOFFERS VAN HET NEDERLANDER- SCHAP?

Discoursen tegenover ervaringen in de analyse de
migratie van Surinaamse Nederlanders, 1954-2000

MASTERSCRIPTIE

Universiteit Leiden

Max Broekhuizen

s1721186

Begeleider: Dr. Nadia Bouras

Tweede lezer: Dr. Marlou Schrover

Datum: 19-7-2023

INHOUDSOPGAVE

Hoofdstuk 1 - Inleiding	3
1.1 Historiografie	3
1.1.1 Top-Down Historisch Onderzoek	4
1.1.2 Bottom-Up Historisch Onderzoek.....	7
1.1.3 Deze Scriptie	10
1.2 Theoretisch Kader.....	11
1.2.1 Identiteit	11
1.2.2 Identiteitsvorming ‘Bottom-Up’	12
1.2.3 Identiteitsvorming ‘Top-Down’	13
1.3 Bronnen en Methode	14
1.4 Opzet.....	17
Hoofdstuk 2 - Koloniale context.....	19
2.1 Kolonisatie, oorlog en slavernij: 1667-1863	19
2.2 Contractarbeiders en koninkrijksrelaties: 1863-1933	20
2.3 Kielstra en de Tweede Wereldoorlog: 1929-1954.....	23
2.4 Op naar het Statuut: 1945-1952/4.....	24
2.5 Samenvattend.....	25
Hoofdstuk 3 - Het politieke discours over Surinamers in Nederland, 1954-1982	27
3.1 1954-1965: Surinamers als Rijksgenoten	29
3.2 1965-1969 Surinamers worden een ‘probleem’	32
3.3 1969-1974 Antikoloniaal Sentiment.....	35
3.4 1974-1975 De Surinaamse Exodus.....	39
3.5 1976-1982: De kwestie van integratie	41
3.5 Samenvattend.....	44
Hoofdstuk 4 - Surinaamse Nederlanders aan het woord.....	46
4.1 “De overheid heeft veel voor mij bepaald”	48
4.2 “Waar ben ik beland?”	50
4.3 “Het vergt zoveel energie om door racisme heen te gaan”.....	52
4.4 “Hindostanen die Oebele heten”.....	54

4.5	“The Place to Be”	57
4.6	“Suriname is derde wereld geworden.”	60
4.7	Samenvattend.....	62
Hoofdstuk 5 - Conclusie		63
5.1	These: Top-Down	63
5.2	Antithese: Bottom-Up.....	64
5.3	Synthese.....	64
Bibliografie.....		67

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

In 1954 ging het Statuut van het Koninkrijk der Nederland in werking: een nieuwe koloniale orde waarin de bevolking van Suriname¹ een ongekende mate van autonomie kreeg in het Rijk. Waar de beleidsmakers met dit Statuut beoogden de onrust in het koloniale bestel tot een einde te brengen, bleek dit achteraf de start van een rommelig dekolonisatieproces. Ten gevolge hiervan werd Suriname in 1975 onafhankelijk en telt Nederland vandaag om en nabij 350.000 inwoners van Surinaamse komaf.² Wat heeft deze tijd betekend voor de Surinamers die in deze tijd naar Nederland kwamen? Wat heeft dit betekend voor hun identiteit? Hoe keek de politiek daarnaar? En wat heeft de politiek betekend voor hun identiteit? In deze scriptie zal er antwoord gegeven worden op de volgende vraag: **Welke betekenis en vorm is er tussen 1954 en 2000 gegeven aan de identiteit van de Surinaamse Nederlanders, zowel door de Tweede Kamer als door henzelf, en hoe is dit in deze periode veranderd?**

Zoals uit de vraag blijkt, gaat deze scriptie uit van twee perspectieven: (1) een *top-down* perspectief, waarin er wordt gekeken naar de manier waarop de Tweede Kamer Surinamers in Nederland typeerde; en een *bottom-up* perspectief, waarin er wordt gekeken naar de manier waarop Surinaamse Nederlanders zelf hun identiteit hebben vormgegeven. Door de resultaten van de twee perspectieven te combineren, zal er duidelijkheid worden geschept over niet alleen de aangemeten en aangenomen rol van de ‘Surinamer’ in Nederland, maar ook over de dialectische relatie tussen deze twee rollen.

1.1 HISTORIOGRAFIE

De eerste werken met betrekking tot Surinaamse inwoners van Nederland stammen al van vóór de onafhankelijkheid en de Surinaamse exodus naar Nederland. Dit zijn veelal publicaties met een sociologisch karakter, geschreven in opdracht van ministeries. Het doel was migratiebeleid te formuleren aan de hand van deze werken. Het gaat hier dus niet om onafhankelijk onderzoek en het onderzoek heeft in de regel een *top-down* perspectief.³ Hetzelfde geldt voor de meeste

¹ En de Nederlandse Antillen, wat buiten de scope van deze scriptie ligt.

² ‘Helft Surinaamse Nederlanders is tweede generatie’ (2015), webpagina, Centraal Bureau voor de Statistiek, geraadpleegd op 18 juli 2023, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/48/helft-surinaamse-nederlanders-is-tweede-generatie>.

³ A. Bayer, *Surinaamse Arbeiders in Nederland* (Assen 1965); Hans van Amersfoort, *Surinamers in de lage landen: De ontwikkeling en problematiek van de Surinaamse migratie naar Nederland* (Den Haag 1968); Frank Bovenkerk, *Emigratie uit Suriname, Onderzoek naar oorzaken en gevolgen van de migratie van Surinamers en*

werken over Surinaamse Nederlanders in de jaren hierna, wanneer ook politieke partijen en migrantenzelforganisaties soortgelijk onderzoek vanuit hun referentiekader uitvoeren.⁴ Uit deze tijd valt het werk van Frank Bovenkerk op. Hij interviewde als een van de eersten van zijn tijd migranten, ook Surinamers, om op onderwerpen te focussen die hun aangaan zoals racisme en discriminatie.⁵

1.1.1 TOP-DOWN HISTORISCH ONDERZOEK

Historisch onderzoek over de gedeelde geschiedenis van Nederland en Suriname verscheen grotendeels na 1975, het jaar van de Surinaamse Onafhankelijkheid. In de jaren 1980 worden de eerste werken gepubliceerd waarin wordt uiteengezet hoe de relatie tussen Nederland en Suriname verliep na de Tweede Wereldoorlog. Hier springen de auteurs Gert Oostindie en Peter Meel in het oog. Meel neemt een staatkundig-politiek perspectief, waarin de relatie tussen de twee staten en hun leiders wordt omschreven. Zie hiervoor zijn dissertatie *Tussen statuut en onafhankelijkheid* en daaropvolgende monografie *Tussen autonomie en onafhankelijkheid*.⁶ Oostindie nam een breder postkoloniaal perspectief, waarin naast staatkunde ook onderwerpen als slavernij en migratie aan bod komen.⁷ Zo schreef hij met co-auteur Emy Maduro deel twee van de driedelige reeks *In het land van de overheerser*, een zeer uitgebreide analyse van de komst van Surinamers en Antillianen naar Nederland in de periode 1667 tot 1954.⁸

Deze publicaties maken deel uit van een bredere trend die na 1979 zichtbaar is. In dit jaar kwam de WRR-publicatie 'Etnische minderheden' uit, die pleitte voor een omslag in migratiebeleid richting etnische minderheden.⁹ Waar vóór deze publicatie uit werd gegaan van tijdelijkheid van verblijf van voornamelijk arbeidsmigranten, werd eind jaren 1970 duidelijk

Antillianen naar Nederland; rapport nr. 4 (Amsterdam 1975); L. Zielhuis en D. Girdhari, *Migratie uit Suriname* (Paramaribo 1971).

⁴ *Surinaamse en Antilliaanse migratie naar Nederland*. Interdepartementale Commissie voor Beleidscoördinatie ten behoeve van Surinaamse en Nederlands-Antilliaanse Rijksgenoten (Den Haag 1975); *Aisa samachar: informatieblad van de Stichting voor Surinamers Den Haag e.o.* Stichting voor Surinamers Den Haag (Den Haag 1975); R. Dawson, *Het Surinaams Inspraak Orgaan: de hoeder van de belangen van Surinaamse Nederlanders: een organisatie-adviesrapport* (Leiderdorp 1997); Ellen Krijnen, *Op zoek naar brood: 35 jaar Stichting (Hulp aan) Buitenlandse Werknemers Rijnmond* (Rotterdam 1997); W. van Esch, *De onderwijssituatie van Surinaamse leerlingen op Rotterdamse lagere scholen* (Nijmegen 1982).

⁵ Bovenkerk, *Emigratie uit Suriname*; Frank Bovenkerk, *Omdat zij anders zijn: patronen van rasdiscriminatie in Nederland* (Meppel 1978).

⁶ Peter Meel, *Tussen statuut en onafhankelijkheid: de staatkundig-politieke verhouding tussen Nederland en Suriname in de periode 1958-1967* (Groningen 1984); Peter Meel, *Tussen autonomie en onafhankelijkheid: Nederlands-Surinaamse betrekkingen 1954-1961* (Leiden 1999).

⁷ Gert Oostindie, 'Caribbean Migration to the Netherlands: A Journey to Disappointment?', *Eighteenth-century Studies* (1988) 54-72.

⁸ Gert Oostindie en Emy Maduro, *In het land van de overheerser II, Antillianen en Surinamers in Nederland* (Dordrecht 1986).

⁹ *Etnische Minderheden. Rapport aan de Regering; naar een algemeen etnisch minderhedenbeleid?*. Wetenschappelijke Raad van de Regering (Den Haag 1979), 211.

dat veel migrantengroepen zouden blijven in Nederland, en dat er een beleid van integratie en gelijkwaardigheid nodig was om ervoor te zorgen dat etnische minderheden als gelijken konden deelnemen aan de Nederlandse samenleving. Auteurs als Peter Schumacher en Hans Van Amersfoort brengen in de jaren 1980 en daarna algemene werken uit over wat toen *allochtonen* werden genoemd: de personen met een ‘vreemde’ afkomst, in tegenstelling tot *autochtonen*, de personen van Nederlandse afkomst. Anders dan in eerdere publicaties wordt hier ook meer naar het verleden gekeken: toen het idee zich aan het manifesteren was dat de meeste migranten in Nederland zouden blijven, leek hun geschiedenis relevanter te worden in migrantenonderzoek.¹⁰ Aan de andere kant van dezelfde munt werd migratie belangrijker in geschiedenisonderzoek. Historici zoals de eerder genoemde Meel en Oostindie, maar ook onder andere Marlou Schrover, Annemarie Cottaar, Ulbe Bosma, Geert Janssen, Wim Willems, Eric Heijs, Nadia Bouras en Leo Lucassen hebben uiteenlopende werken geschreven over de geschiedenis van migratie naar Nederland. Veel had betrekking op een migrantengroep uit een specifiek land, postkoloniaal dan wel arbeidsmigratie.¹¹

In de voetsporen van de bovengenoemde auteurs groeide het aantal historische publicaties vanaf het eind van de jaren 1990, geschreven door een lichte nieuwe promovendi die was opgegroeid in de realiteit van Nederland als postkoloniaal immigratieland.¹² Onderzoekers ontwikkelden niches binnen het vakgebied van migratiegeschiedenis: waar een onderzoek naar Surinaamse Nederlanders voorheen überhaupt in het oog sprong, zien we vanaf

¹⁰ Peter Schumacher, *De minderheden : 600.000 vreemdelingen in Nederland* (Amsterdam, 1980); Schumacher, *De minderheden : 700.000 migranten minder gelijk* (Amsterdam, 1987); Hans van Amersfoort, *The Dynamics of Immigrant Settlement: Surinamese, Turks and Moroccans in Amsterdam 1973-1983*, (Den Haag 1987); Hans van Amersfoort, *Migratie, bevolking en politiek : Nederland als immigratieland in een Westeuropese context* (Amsterdam 1993); Laura Coello, red., *Het minderhedenbeleid voorbij: motieven en gevolgen* (Amsterdam 2013).

¹¹ Annemarie Cottaar en Wim Willems, *Indische Nederlanders: een onderzoek naar beeldvorming* (Den Haag 1984); Ulbe Bosma, *De geschiedenis van Indische Nederlanders* (Amsterdam 2006); Geert Janssen, ‘The Republic of the Refugees: Early modern migrations and the Dutch experience’, *The Historical Journal* 60 (2017) 233-252; Eric Heijs, *Van vreemdeling tot Nederlander: de verlening van het Nederlandschap aan vreemdelingen 1813-1992* (Amsterdam 1995); Annemarie Cottaar en Nadia Bouras, *Marokkanen in Nederland: de pioniers vertellen* (Amsterdam 2009); Nadia Bouras, *Het land van herkomst : perspectieven op verbondenheid met Marokko, 1960-2010*, (Hilversum 2012); Leo Lucassen, David Feldman en Jochen Oltmer red., *Paths of integration: migrants in Western Europe (1880-2004)*. (Amsterdam 2006); Leo Lucassen en Charlotte Laarman, ‘Immigration, intermarriage and the changing face of Europe in the post war period’, *The History of the Family* 14 (2009) 52-68; Marlou Schrover, *Om de meisjes, voor de meisjes: een historisch perspectief op problematisering en bagatellisering van onderwerpen die te maken hebben met migratie en integratie* (Leiden 2011); Isabel Hoving, Hester Dibbitts, en Marlou Schrover red., *Veranderingen van het alledaagse : 1950-2000* (Den Haag, 2005).

¹² Anja van Heelsum, *De etnisch-culturele positie van de tweede generatie Surinamers* (Amsterdam 1997); Charlotte Laarman, *Oude onbekenden: het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten, 1945-2005* (Hilversum 2013); Chris Quispel, “‘Het model van de stad van de toekomst’: de geschiedenis van de Bijlmermeer, van probleemgebied tot normale woonwijk”, *Holland, Historisch Tijdschrift* 39, nr. 3 (2007): 218-35; Guno Jones, *Tussen onderdanen, rijksgenoten en Nederlanders: Nederlandse politici over burgers uit Oost & West en Nederland 1945-2005* (Amsterdam 2007).

dit moment meer diepgang en diversiteit in de geschiedschrijving van Surinaamse migratie en vestiging in Nederland. Zo schrijft John Jansen van Galen het boek *Het Suriname-syndroom* waarin diep wordt ingegaan op de PvdA, Den Uyl en hun kwesties met de dekolonisatie en migratie uit Suriname.¹³ Chris Quispel daarentegen richt zich specifiek op de Bijlmer en de vestiging van Surinamers al daar.¹⁴ Chan Choenni heeft in deze tijd veel ‘etnische geschiedenissen’ geschreven: geschiedkundige werken over specifiek Hindostanen in Nederland, een Surinaamse etnische groep waar in Hoofdstuk 2 meer aandacht aan zal worden besteed.¹⁵

Twee publicaties over de politiek van postkoloniale migratie wil ik nader toelichten, vanwege de grote invloed die ze op deze scriptie hebben. Guno Jones schreef vanaf 1998 werken die qua analyse van beleid en politieke handelingen voortborduren op de staatkundige analyse van Meel, maar een intersectioneel¹⁶ perspectief hanteren. Hierdoor creëert Jones meer ruimte voor identiteits- en burgerschapskwesties.¹⁷ Ook introduceert Guno Jones Foucaultiaanse discoursanalyse in het onderzoek. Daarmee wordt niet naar het beleid an sich gekeken, maar naar de manier waarop de taal in de politiek gebruikt wordt om de realiteit te vormen.¹⁸ Charlotte Laarman schreef in 2013 ook een discoursanalyse. Zij spitste die vooral toe op krantenartikelen en de interactie die hierin plaatsvond tussen publiek/politiek debat en beleid.¹⁹ In haar onderzoek beschouwt Laarman het discours over postkoloniale migranten in Nederland als een voortzetting van het discours over koloniale subjecten in de desbetreffende kolonies. Hoewel de functionaliteit zich aanpast, blijven de stereotypen en vormen van discours hetzelfde, stelt zij. Zowel Laarmans als Jones’ onderzoeken bouwen voort op de voorgaande literatuur en betrekken daarbij nieuwe invalshoeken zoals intersectionaliteit en discoursanalyse. Ze schrijven werken die een stapje verder gaan dan beschrijven wat de bronnen vertellen, maar

¹³ John Jansen van Galen, *Het Suriname-syndroom: de PvdA tussen Den Haag en Paramaribo* (Amsterdam, 2001).

¹⁴ Quispel, ‘Het model van de stad van de toekomst’; Chris Quispel, “‘Toekomst te Huur’ Migratie, etniciteit en stigmatisering: de Robert Taylor Homes in Chicago en de Bijlmermeer in Amsterdam”, *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 7, nr. 1 (2010): 88-109.

¹⁵ Chan Choenni, ‘De Intolerantie van de Hollandse cocons en de beleving van alledaags racisme’, *Dagelijks leven in Nederland* (1987) 75-82; Chan Choenni, ‘Hindostanen in de Nederlandse Samenleving’ in: Sandew Hira red., *Van Gya en Boodhea tot Lachmon en Djwalapersad; Grepen uit 125 jaar maatschappelijke ontwikkeling van Hindostanen*; Chan Choenni, *Hindostaanse Surinamers in Nederland 1973-2013* (Edam 2014); Chan Choenni, *Hindostaanse Contractarbeiders in woord en beeld* (Zoetermeer 2021).

¹⁶ Aan het concept intersectionaliteit wordt in het theoretisch kader op pagina 12 meer aandacht besteed.

¹⁷ Guno Jones, ‘Waar kom je vandaan? : identiteitsvorming van Nederlandse migranten in Suriname en Nederland’ (Doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Utrecht, 1998); Jones, *Tussen onderdanen*.

¹⁸ Zie voor meer informatie over discoursanalyse pagina 15 en pagina 28.

¹⁹ Laarman, *Oude onbekenden*.

zetten uiteen hoe de stemmen in de bronnen door het vertellen bij hebben gedragen aan het discursief creëren van een werkelijkheid.

Wat deze onderzoeken nog niet bevatten, is de uitwerking van beleid en discours op de Surinaamse Nederlanders waarover dat beleid gaat. Laarman benoemde dit al: er zijn onderzoeken naar de *praxis* (het beleid, de migrantenorganisaties) en *logos* (de taal/ die dat vormgeeft).²⁰ Hoewel Laarman en Jones veel inzicht bieden in *logos*, de ideeën en taal die de politiek gebruikt om de migratie uit Suriname betekenis toe te kennen, blijft deze betekenis omschreven in isolatie. We leren over de realiteit die met discours geschapen wordt, maar slechts in zeer beperkte mate wat de *praxis*, de maatschappelijke uitwerking van dat discours, is geweest voor de gewone Surinaamse Nederlander. Hierdoor lijkt de Surinaamse migrant in deze werken nog steeds vaak een subject die dit alles ondergaat, en hier niet zelf een rol in heeft als object. In andere woorden: er ontbreekt een *bottom-up* perspectief.

1.1.2 BOTTOM-UP HISTORISCH ONDERZOEK

Ik wil aan dit bestaande historische onderzoek een bottom-up perspectief toevoegen: een perspectief dat in de eerste plaats uit gaat van de migranten zelf in plaats van landelijk discours of beleid. In de jaren 1990 komen toonaangevende werken uit met een insteek die meer bottom-up te noemen is, ook bedoeld voor een niet-academisch of politiek publiek. Zo komt er meer aandacht voor de publicatie van memoires en andersoortige egodocumenten van Nederlandse Surinamers - een trend die doorzet tot onze huidige tijd, waar de (moeite met) identiteitsvorming van Surinamers die (gedeeltelijk) opgegroeid zijn in Nederland meer aan bod komt.²¹

Dit zet zich ook voort in het academische onderzoeksveld. Daar beginnen in de jaren 1990 identiteitsvorming, discriminatie en racisme een grotere rol te spelen, waarbij veel auteurs in de voetsporen treden van de noemenswaardige Nederlandse voorloper op het postkoloniale en antiracistische gedachtegoed: Philomena Essed.²² Zo schrijft Alvy Dersk-Tai A Pin in 1994

²⁰ Ibidem, 16.

²¹ Albert Helman, *Verdwenen Wereld: Verhalen en Schetsen Uit Suriname* (Amsterdam 1990); Hugo Pos, *In triplo: autobiografie* (Hilversum 1995); Astrid Roemer, *Gewaagd leven: roman* (Amsterdam 1996); Astrid Roemer, *Lijken op liefde: roman* (Amsterdam 1997); Astrid Roemer, *Onmogelijk moederland: gewaagd leven, lijken op liefde, was getekend* (Amsterdam 2016); Johan Fretz, *Onder de paramariboom* (Amsterdam 2018); K. Sing, *Uit de klei van Saramacca: een Surinaamse familiegeschiedenis* (Amsterdam 2019); Etchica Voorn, *Dubbelbloed* (Amsterdam 2019).

²² Meer over Essed in de volgende paragraaf. Voor voorbeelden van onderzoekers die in haar voetsporen treden, qua bewustzijn van de effecten van de postkoloniale ervaring op identiteitsvorming: Mies van Niekerk, 'Surinaamse Nederlanders: dilemma's van integratie', *Justitiële verkenningen: documentatieblad van het Ministerie van Justitie* 26 (1997) 36-48; van Amersfoort, *Migratie, bevolking en politiek*; Geert Oostindie, *Postkoloniaal Nederland: vijftien jaar vergeten, herdenken, verdringen*. (Amsterdam 2010); Ulbe Bosma ed., *Post-colonial immigrants and identity formations in the Netherlands* (Amsterdam 2012); *Racism in the*

een onderzoek naar het zelfbeeld en de zelfrealisatie van specifiek Surinaamse oudere vrouwen. Met een feministische insteek en gebruikmakend van interviews geeft dit korte werk een krachtig voorbeeld van hoe je een bottom-up analyse doet van de positie van een specifieke subgroep migranten.²³ Ook verschijnen er publicaties die zich richten op het werk en netwerk van Surinaamse organisaties, die zich na de migratie in Nederland hebben ingezet voor emancipatie en welvaartsbevordering.²⁴ Een voorbeeld hiervan is het boekje *Bastion of Bindmiddel* waarin Marlou Schrover en Rinus Penninx exploreren welke rol migrantenorganisaties hebben gehad op integratie. Zij hanteren zowel een bottom-up als top-down benadering.²⁵ Zoals in de paragraaf hieronder duidelijk wordt is het een gewaagde keuze om het concept integratie te centraliseren in een meer bottom-up onderzoek naar migranten, maar in hun betoog functioneert het gebruik van die term ook om integratie te reconstrueren vanuit dat bottom-up perspectief.

Na de eeuwwisseling kwam er ook aandacht voor de traditie van *Oral History* in het onderzoek naar Surinamers in Nederland. Bij werken in deze traditie wil ik wat uitgebreider stilstaan, omdat in deze scriptie Oral History ook centraal staat, in balans met de politieke discoursanalyse. Allereerst het werk *Zusters Uit Suriname* van Annemarie Cottaar uit 2003.²⁶ In dit boek belicht Cottaar de geschiedenis van één van de vroegste grote migraties van Suriname naar Nederland: de Surinaamse ‘zusters’ die in de Nederlandse verpleging kwamen werken na de Tweede Wereldoorlog. Door Oral History-onderzoek wordt het perspectief van de vrouwen zelf duidelijk: over hun keuze om te migreren, hoe ze het leven in Nederland hebben ervaren, maar ook over het spanningsveld tussen overheden en burgers - vanuit het perspectief van de burgers. Dit vooruitstrevende werk van Cottaar vormt het begin van de 21e-eeuwse beweging naar een meer mensgerichte geschiedschrijving over Surinaamse migranten.

Netherlands. FRAME (Utrecht 2014); Gloria Wekker, *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race* (Amsterdam 2016).

²³ Alvy Derks-Tai A Pin, *Zelfportret in kleur: het zelfbeeld van Surinaamse oudere vrouwen: een onderzoek naar het zelfbeeld en de zelfrealisatie van Surinaamse oudere vrouwen* (Utrecht 1994).

²⁴ Anja van Heelsum, *Surinaamse organisaties in Nederland: een netwerkanalyse* (Amsterdam 2002); Floris Vermeulen, ‘Organisational Patterns: Surinamese and Turkish Associations in Amsterdam, 1960-1990’, *Journal of ethnic and migration studies* 31 (2005) 951-973.

²⁵ Rinus Penninx en Marlou Schrover, *Bastion of bindmiddel? Organisaties van immigranten in historisch perspectief* (Amsterdam 2001).

²⁶ Annemarie Cottaar, *Zusters uit Suriname: naoorlogse belevenissen in de Nederlandse verpleging* (Amsterdam 2003).

Ten tweede is er het werk *Stille passanten* van Hariëtte Mingoen en Yvette Kopijn uit 2008, een bundel van Oral History over Javaans-Surinaamse ouderen in Nederland.²⁷ Na een korte geschiedenis die essentieel is voor het begrip van deze onderbelichte etnische groep uit Suriname krijgen de verhalen van de ouderen zelf ruim baan. Deze verhalen worden zeer persoonlijk gemaakt doordat er foto's van de respondenten zijn toegevoegd. De interviews zijn niet in het Nederlands afgenomen maar vertaald en daarnaast zijn ook de originele teksten in de bundel opgenomen. Een derde Oral History bundel is tevens door Mingoen samengesteld, met co-auteurs Lisa Djasmadi en Rosemarijn Hoefte. *Migratie en Cultureel Erfgoed* gaat aan de hand van twaalf uitgebreide portretten van Javanen diep in op de simpele vraag: 'Hoe kwamen Javanen aan de andere kant van de wereld terecht?'²⁸ Door niet alleen Nederlandse Surinaams-Javanen te spreken, maar ook Surinaamse en Indonesische Javanen, komt het transmigratieperspectief door de verhalen naar boven. Dit werk leert dat hoewel op zichzelf staande getuigenverhalen een persoonlijk, intiem perspectief bieden, er bij een thematische collectie van verhalen al snel een rode draad naar boven komt, die niet per se voorgekauwd hoeft te worden door een auteur. Het biedt hiermee ook een verfrissende kijk op hoe migranten een plek vinden in een nieuw land zonder dat de focus expliciet op integratie, en impliciet op assimilatie is gericht. Zoals Rabin Baldewsingh in het voorwoord verklaart:

*“De Javanen in Indonesië, Suriname en Nederland hebben nog steeds nauwe banden. Veel mensen hebben familieleden in de andere landen. In Nederland zijn de Javanen goed geïntegreerd in de samenleving, maar zij zorgen er wel voor dat zij hun eigen identiteit behouden. Dat vind ik uitstekend. Die kracht van je achtergrond moet je gebruiken om je nieuwe omgeving je ‘homeland’ te maken. Zo omarm je met succes je nieuwe omgeving.”*²⁹

Wat deze werken speciaal maakt, is hoe persoonlijk zij weergeven wat de *praxis* is van postkoloniale vestiging van Surinamers in Nederland. Wat in deze werken onderbelicht blijft, is hoe deze vestiging zich verhoudt tot dominante discoursen in de media, politiek en in de samenleving. Hierdoor worden obstakels en kansen wel toegelicht, maar is het niet altijd duidelijk of uitgediept hoe deze zijn ontstaan.

²⁷ Yvette Kopijn, *Stille passanten: levensverhalen van Javaans-Surinaamse ouderen in Nederland* (Amsterdam 2008).

²⁸ Lisa Djasmadi, Rosemarijn Hoefte, en Hariëtte Mingoen, *Migratie en cultureel erfgoed: verhalen van Javanen in Suriname, Indonesië en Nederland* (Leiden 2010), IX.

²⁹ *Ibidem*, VIII.

1.1.3 DEZE SCRIPTIE

Vergeleken met alle bovengenoemde werken heeft deze scriptie twee belangrijke verschillen in perspectief en richting. Allereerst combineert het de Oral History-techniek met het meer traditionele politieke historisch onderzoek. Beide elementen worden gebruikt en naast elkaar gelegd om te kijken hoe zij interacteren, overeenkomen, verschillen en botsen. Hiermee wordt het niet alleen duidelijker wat het effect van het politieke discours op de Surinaamse Nederlander was, maar ook de manier waarop de Surinaamse Nederlander met dit effect koos (of gedwongen werd..?) om te gaan.

Ten tweede is dit onderzoek expliciet géén *etnische geschiedenis*³⁰ zoals de hierboven besproken Oral Histories voornamelijk waren.³¹ Hoewel een etnische geschiedenis over culturele lijnen een sterk gebonden verhaal kan vertellen, zie ik dat daarmee de heterogene realiteit van een migratie naar de achtergrond kan verdwijnen. Van de andere kant, dit is ook geen ‘postkoloniale geschiedenis’, zoals de werken van Jones, Laarman en Oostindie. Bij deze geschiedenissen worden postkoloniale migranten uit de Oost en de West bij elkaar gegroepeerd als één subject van analyse. Ik heb mijn bedenkingen bij de effectiviteit van deze aanpak: wat bindt deze personen *zelf*, buiten de daad koloniale veroveringen? In de werken van Laarman en Jones bijvoorbeeld, ontkomen de auteurs er ook niet aan om in de meeste gevallen migranten uit de West en de Oost apart te omschrijven en behandelen, om in de conclusie pas weer doelgericht te zoeken naar vermeende overeenkomsten tussen ongelijksoortige migranten. Ik volg in mijn opvatting daarom de lijn van Susan Legêne:

*“(...) a group labelled ‘postcolonial immigrants’ does not exist as such. This is not to say that this group no longer exists, as Oostindie suggests; I would say that this category, gathering everyone with a personal relationship to Dutch colonialism in the East or the West into one category, has no ‘history brought home’.”*³²

De ‘Surinamer’ of Surinaamse Nederlander staat in mijn werk centraal, maar die wordt door mij níét gezien als een homogene etnische groep. Ik behandel ‘de Surinamer’ in Nederland als (1) een door de politiek geïdentificeerde eenheid, die in werkelijkheid bestaat uit

³⁰ Een etnische geschiedenis is een werk waarin naar een specifieke etnische groep wordt gekeken als onderzoeksgroep. Zie bijvoorbeeld de eerder genoemde werken van Chan Choenni, die heel veel uiteen zetten over specifiek de Hindostaanse gemeenschap, ook bijvoorbeeld: Chan Choenni, *Integratie Hindostani stijl: over de migratie, geschiedenis en diaspora van Hindostanen* (Amsterdam, 2011).

³¹ Cottaar schreef weliswaar geen etnische geschiedenis, maar die richtte zich weer op een specifieke beroepsgroep van Surinaamse migranten: de verpleegkundigen.

³² Susan Legêne, ‘Bringing History Home. Postcolonial Immigrants and the Dutch Cultural Arena’, *BMGN - Low Countries Historical Review* 126, nr. 2 (1 januari 2011): 54-70, aldaar 70.

verschillende heterogene etnische groepen die op hun plaats weer bestaan uit uiteenlopende individuen, en (2) een groep mensen die door plek van vertrek en plek van aankomst met elkaar verbonden is. Er is dus bewust gekozen om zoveel mogelijk variatie in de respondenten te vinden op het gebied van etniciteit, ras, gender, klasse en leeftijd, met als overeenkomende factor de politieke realiteit en migratiepatronen. Onder andere m deze afbakening van identiteit te verduidelijken, volgt er nu een theoretische uiteenzetting.

1.2 THEORETISCH KADER

Dit onderzoek is dus gericht op de identiteitsvorming van Surinaamse Nederlanders vanuit zowel de politiek (top-down) als vanuit de Surinaamse Nederlanders zelf (bottom-up). Hiervoor is het allereerst nodig om drie aspecten van deze vraagstelling theoretisch te af te kaderen: (1) Hoe wordt identiteit in dit onderzoek begrepen? (2) Hoe analyseer ik in dit onderzoek de dynamiek van ‘bottom-up’ identiteitsvorming? (3) Hoe analyseer ik in dit onderzoek de dynamiek van ‘top-down’ identiteitsvorming?

1.2.1 IDENTITEIT

Identiteit wordt in dit onderzoek begrepen aan de hand van Pierre Bourdieu’s theorie van *habitus*. Habitus is zeer ruwweg te vertalen naar neigingen, en dan alle neigingen die een individu heeft ontwikkeld door sociale structuren, normen, waarden en gedragspatronen van hun omgeving.³³ Volgens Bourdieu vormt een identiteit zich als antwoord op deze neigingen, op de habitus dus. Een habitus is echter niet statisch maar dynamisch, en identiteit moet mee veranderen met een veranderende habitus. In die verandering heeft een individu altijd een zekere *agency* in de vorming van de identiteit en welke rol hun habitus daarbij speelt. In deze scriptie zie ik de identiteit van een individu dus als het dynamische resultaat een voortdurende onderhandeling tussen de habitus, (nieuwe) socio-culturele omgevingsfactoren, en de agency van de persoon zelf. Of, eenvoudiger gezegd: als resultaat van de onderhandeling tussen het individu en de omgeving.

En wat nu als we het niet over individuele, maar over gedeelde identiteit hebben van een groep zoals Surinaamse Nederlanders? Hierbij is de theorie van *intersectionaliteit* van Kimberlé Crenshaw belangrijk, die gepopulariseerd werd door de Zwarte feministische beweging in de Verenigde Staten. Intersectionaliteit duidt aan hoe verschillende gemeenschappelijke deelidentiteiten zoals ‘Zwart’ en ‘vrouw’ in een persoon elkaar kruisen (*to*

³³ Hanna-Mari Husu, ‘Bourdieu and Social Movements: Considering Identity Movements in Terms of Field, Capital and Habitus’, *Social Movement Studies* 12 (2013) 264–279, aldaar 265.

intersect) om in een individu een geheel nieuwe en unieke identiteitservaring te creëren.³⁴ Zo zal de deelidentiteit ‘Surinaamse Nederlander’ op alle Surinaamse Nederlanders invloed hebben, maar zal deze deelidentiteit in een individu met andere deelidentiteiten zoals specifieke etniciteit, gender, leeftijd, religie en klasse kruisen in een combinatie die meer is dan slechts de som van de delen. De theorie van intersectionaliteit geeft ons dus een duidelijk theoretisch kader om in deze scriptie zowel een gedeelde identiteit van Surinaamse Nederlanders te omschrijven, als individuele verschillen tussen de identiteiten van Surinaamse Nederlanders te erkennen, zonder dat die twee identiteitsconstructies elkaar uitsluiten.

1.2.2 IDENTITEITSVORMING ‘BOTTOM-UP’

In deze scriptie wordt identiteit dus kortgezegd gedefinieerd als (2) opgebouwd uit een unieke set gedeelde deelidentiteiten, en (2) het dynamische resultaat van onderhandeling tussen omstandigheden en het individu. Dan is er de vraag: Wat wordt er meegenomen in die onderhandeling? Wat zijn die omstandigheden? In de context van de identiteitsvorming van Surinaamse Nederlanders bemiddelt het habitus tussen onder andere de invloed van hun originele Surinaamse cultuur³⁵ en de nieuwe Nederlandse cultuur waarin zij ontvangen zijn. Deze Nederlandse en Surinaamse cultuur zijn echter geen gelijkwaardige invloedssferen. Frantz Fanon omschreef de rol van kolonialisme op de identiteitsvorming van koloniale subjecten in zijn werk *Zwarte huid, Witte Maskers*. Hij legde uit dat door de machthebbende kolonisator een dominante cultuur wordt opgelegd die gekoloniseerde groepen dwong om hun eigen culturele eigenheid te ondermijnen. Dit opgelegd proces noemde hij culturele *assimilatie*. Het streven van koloniale subjecten naar assimilatie zorgt echter altijd voor een interne strijd (en psychisch ongemak). Hoezeer diegene ook tracht te voldoen aan de dominante cultuur, het subject (met zijn andere huidskleur) kan er nooit volledig in assimileren.³⁶ Fanon’s theorie van assimilatie is in deze masterthesis belangrijk omdat die aantoont hoe koloniale machtsverhoudingen invloed hebben op de vorming van identiteit en hoe zij voor problemen zorgen in koloniale subjecten. Hoe deze koloniale context bestaan heeft op de vooravond van de Surinaamse migratie naar Nederland zal worden aangetoond in hoofdstuk 2.

³⁴ Kimberlé Crenshaw, ‘Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review* 43, nr. 6 (1991), 1241.

³⁵ Die op zichzelf weer is opgebouwd uit een smeltkroes verschillende culturele invloeden en op allerlei verschillende manieren kruist met andere deelidentiteiten in individuen, *und so weiter...*

³⁶ Franz Fanon, *Black Skin, White Masks* (London, 1986), 69.

De context waarin Fanon schreef was echter koloniaal en Martinikaans. Hoe ziet deze onderwerping eruit in de postkoloniale Nederlandse context? Philomena Essed introduceerde in haar werk het concept van *alledaags racisme*: een subtiele, alomtegenwoordige en systematische vorm van uitsluiting in de Nederlandse maatschappij, gericht op raciale minderheden.³⁷ Deze vorm van raciale discriminatie is ‘alledaags’ te noemen op twee manieren: (1) in de subtiliteit waarmee het moeilijk op te merken is, zowel voor de dader als de ontvanger van het racisme, en (2) in de manier waarop het verweven is in de dagelijkse ervaring van – in Esseds werk – zwarte vrouwen in Nederland. De subtiliteit en alomtegenwoordigheid van alledaags racisme maakt het mogelijk dat postkoloniale onderdrukking kan bestaan in een samenleving die zich moet verhouden tot een koloniale geschiedenis van zeer duidelijk racisme.³⁸

Om de dynamiek van identiteitsvorming van de postkoloniale Surinaamse Nederlander te begrijpen, gebruiken we dus Fanons theorie van het effect dat koloniale macht heeft op die identiteitsformatie, met Esseds postkoloniale invulling van die machttuitwerking als *alledaags racisme*. Het zal in hoofdstuk 4 blijken dat alledaags racisme een grote rol heeft gespeeld in de identiteitsvorming van Surinaamse Nederlanders.

1.2.3 IDENTITEITSVORMING ‘TOP-DOWN’

Dit brengt ons op de volgende vraag: hoe moeten we die postkoloniale macht zien? Wat is de dynamiek waarmee de postkoloniale macht een rol speelt in de identiteitsvorming van de postkoloniale migrant? En waarom speelt deze macht die rol? In deze scriptie nemen wij de Tweede Kamer als bron om de postkoloniale macht te analyseren. Daarvoor gebruiken we de opmerkelijke maar bruikbare theorie van sociaal-filosoof Willem Schinkel. Hij stelt dat de politiek een *organicistische* maatschappijvisie heeft: de maatschappij wordt als een levend lichaam behandeld.³⁹ Net als een bij menselijk leven wil de maatschappij volgens Schinkel ook niet erkennen dat leven ook dood impliceert. Daarom ontstaan er in het ‘hoofd’ van het maatschappelijk lichaam (ergo de politiek) manieren om de dood te negeren. Volgens Schinkel is een moderne aanpak van politieke doodsontkenning de *sociale hypochondrie*: een allesomvattende angst voor ziekte van het maatschappelijk lichaam. Door constant bezig te zijn

³⁷ Philomena Essed, *Alledaags racisme* (Amsterdam 1984); Philomena Essed, *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Theory* (Thousand Oaks 1991).

³⁸ Ergo, de tijd waarin Fanon schreef. Zie hoofdstuk 2 voor deze koloniale geschiedenis van Suriname.

³⁹ Willem Schinkel, *Denken in een tijd van sociale hypochondrie: aanzet tot een theorie voorbij de maatschappij* (Utrecht 2007), 33-34.

met het voorkomen van ziekte kan de dood genegeerd worden.⁴⁰ De meest concrete politieke uiting van deze hypochondrie is de introductie van het concept *integratie*: migranten worden gezien als vreemde deeltjes die moeten worden geneutraliseerd en geassimileerd in het maatschappelijk lichaam. Wat integratie precies zou moeten behelzen wordt bij gebrek aan zelfreflectie⁴¹ echter nooit gespecificeerd: “(...) over ‘integratie’ wordt niet nagedacht. Er wordt over gesproken, gedebatteerd door politici, filosofen en burgers in het algemeen (...), maar het wordt niet systematisch tot voorwerp van reflectie genomen.”⁴²

In hoofdstuk 3 zal duidelijk worden hoe dit integratiedebat in de context van Surinaamse migranten is ontstaan en waar dit discours vandaan kwam. Voor nu is het belangrijk om te benoemen dat Schinkels theorie van de organicistische maatschappijvisie en de sociale hypochondrie nuttige analogieën zijn om te begrijpen hoe en waarom de Nederlandse politiek de identiteitsvorming van Surinaamse Nederlanders heeft beïnvloed.

1.3 BRONNEN EN METHODE

Hoofdstuk 2, waarin de koloniale geschiedenis van Suriname uiteengezet wordt, berust op secundaire literatuur en literatuuronderzoek. De analyse van deze literatuur is gebaseerd op een hermeneutische historische onderzoeksmethode. Dat betekent het volgende: mijn vraagstelling in dat hoofdstuk leunt op de analyse en interpretatie van literatuur die ik heb verzameld op basis van in hoeverre zij mij ondersteunen in het beantwoorden van de vraag. Dit is een proces van heen en weer gaan tussen vraagstelling en kennisbronnen, waarbij bronnen de vraagstelling aanscherpen en de vraagstelling mij gericht bronnen laat vinden. Gadamer beschreef dit circulaire proces als volgt: “de relatie tussen het universele en het specifieke is er niet één van rangschikking, maar een van medezeggenschap.”⁴³ Dit houdt in dat er een open, niet-oordelende blik naar de bronnen vereist is, zonder het grotere geheel van het onderzoek uit het oog te verliezen; een constante dialoog tussen de vraagstelling en de bronnen.

De primaire bronnen waar dit onderzoek op berust zijn tweevoudig. In hoofdstuk 3 zal er gebruik gemaakt worden van circa 150 parlementaire documenten. Hiervoor heb ik

⁴⁰ De sociaal-hypochondrische doodsnegatie is paradoxaal en een *self-fulfilling prophecy*: door Nederland als een fragiel organisme te beschouwen dat ziek kan worden door vreemdelingen ontken je de mogelijkheid van natuurlijke verandering, multipliciteit en diversiteit. Daardoor is je statische, eenvoudige maatschappij ook snel in gevaar.

⁴¹ Zelfreflectie is dan ook onmogelijk bij hypochondrie. Bewustwording dat de angst voor ziekte precies dat is, een angst, zou de desbetreffende hypochondrie opheffen. Als je doorhebt dat hypochondrie een onderbuikgevoel is (*hypo* – *chondrie* betekent dan ook letterlijk: *onder* – *het middenrif*), is het geen hypochondrie meer.

⁴² Schinkel, *Sociale hypochondrie*, 131.

⁴³ Jerome Veith, *Gadamer and the Transmission of History* (Indiana University Press, 2015), 32.

historische parlementaire bronnen gebruikt die te maken hebben met de Tweede Kamer binnen de onderzoeksperiode.⁴⁴ Specifiek zal ik gebruik maken van (1) Handelingen, dus alle verslagen van plenaire vergaderingen, (2) commissieverslagen, dus alle verslagen van vergaderingen van commissies; en (3) kamerstukken, dus publicaties die afkomstig zijn uit de Tweede Kamer.

Om deze te analyseren wordt een beroep gedaan op *discoursanalyse*, een methodiek van kwalitatief onderzoek waarvan de werken van Michel Foucault de basis vormen. De analyse van bronnen gebeurt hierbij niet *an sich*, maar een laagje dieper: in samenhang met de macht van taalgebruik en de institutionele inbedding daarvan. Discoursanalyse gaat ervan uit dat actoren met institutionele macht de werkelijkheid met taal op een bepaalde manier vormgeven en afdwingen. Zo zal de vertooganalist niet alleen vragen: “Hoe kan ik deze bron interpreteren?” maar ook: “Wat zegt de inhoud en taal in de bron over de institutionele context waarin deze zich bevindt?” Het doel is hierbij dan niet zozeer om een empirische werkelijkheid te reconstrueren, maar om te reconstrueren hoe bepaalde actoren in hun tijd de empirische werkelijkheid via taal vormgaven.⁴⁵

In het vierde hoofdstuk vormen een tiental *Oral History*-interviews de kennisbasis. De interviews zelf zijn afgenomen in samenwerking met de Volkskrant, waar ik als stagiair samen met medestagiair Shivano Ragoenathsingh de geïnterviewden heb gevonden en de interviews heb voorbereid, afgenomen en opgeslagen. Voor de werving hebben we gebruik gemaakt van de *reach* van de Volkskrant (publicatie op hun app/website). Daarnaast heb ik mijn toegang tot het voormalige Surinaams migrantenwelzijnnetwerk van stichting KROSBE (1985-2007) gebruikt,⁴⁶ en heeft Shivano zijn netwerk van Surinaams-Nederlandse Facebookgroepen gebruikt. Op deze manier hebben we een diverse groep respondenten gevonden die verder beschreven zal worden in hoofdstuk 4. Het doel van de stage was het op band vastleggen hoe de migratie beleefd werd door de respondenten, en dit vervolgens archiveren voor komend onderzoek. Wij waren als stagiairs niet verantwoordelijk voor enige interpretatie van de door ons afgenomen interviews. Ik heb in samenspraak met de journalisten bij de Volkskrant de vraagstelling iets breder uitgezet om de interviews ook te kunnen gebruiken voor mijn eigen onderzoek en - omdat ze te zijner tijd gedeponereerd worden bij The Black Archives - alle andere toekomstige onderzoeken. Kortom: *in de stage zijn de bronnen enkel gecreëerd*, en in het

⁴⁴ Voor meer informatie over de selectie van deze bronnen, zie het begin van hoofdstuk 3.

⁴⁵ Jones, *Tussen Onderdanen*, 43.

⁴⁶ Ik heb in het verleden een stage gelopen bij het Stadsarchief Rotterdam waarbij ik de collectie van Stichting KROSBE toegankelijk heb gemaakt. Hier heb ik contacten aan overgehouden van pensionado's die gewerkt hebben bij KROSBE.

scriptieonderzoek is de rest van het werk gedaan: van organisatie, tot transcriptie, tot analyse, tot interpretatie.

Voor deze analyse en interpretatie zal een beroep worden gedaan op *Grounded Theory* (Gefundeerde Theorie). Bij deze onderzoeksmethodologie, afkomstig uit de sociologie, worden gegevens systematisch verzameld en geanalyseerd om een theorie gegrond in de gegevens te vinden. Twee aspecten zijn van belang bij deze systemische analyse: codes en memo's. Codes zijn bepaalde termen die in verschillende codeer-ronden aan passages in de interviews worden aangebracht. Uiteindelijk worden codes in groepen en thema's ingedeeld. Deze codes hebben enkel een instrumentaal doel, namelijk het sturen van de gedachten van de onderzoeker tot het schrijven van memo's. Memo's zijn in principe alle relevante gedachten die tijdens het proces van coderen opkomen bij de onderzoeker. Uiteindelijk kan het coderen met behulp van memo's leiden tot één overkoepelende theorie die de zeer grote hoeveelheid uiteenlopende data samenbrengt.⁴⁷ Het voordeel van Grounded Theory hierin is dat het een deductieve benadering van de data is: je gaat van het algemene naar het specifieke, in plaats van andersom. Omdat de bovengenoemde beleidsanalyse vooraf ging aan mijn interviewanalyse, en dat invloed heeft gehad op mijn visie van de Surinaamse migratie-ervaring, was een benadering waarbij de methodologie mij forceerde zo dicht mogelijk bij de originele tekst te blijven nuttig om een meer objectieve weergave van de interviewdata te kunnen construeren.

Aan het begin van deze inleiding is er al verwezen naar de dialectische relatie tussen de top-down en het bottom-up perspectief. Dialectiek is een concept afkomstig uit de Hegeliaanse filosofie, en verwijst naar krachten of concepten die tegenstrijdig dan wel tegengesteld zijn, maar die van elkaar afhankelijk zijn in hun beider ontwikkeling als concepten. Hegel legde dit uit als een *these* waar een tegenstrijdige *antithese* van is. Door de tegenstelling op te heffen (aufheben) overstijgt je de beperkingen van de these en antithese in een nieuwe *synthese*: de oplossing van de twee tegenstrijdigheden is *more than the sum of its parts*.⁴⁸ Dialectiek is geen strak omliggende methodologie. Toch wordt in de conclusie van dit werkstuk een dialectische denkwijze toegepast om de resultaten uit hoofdstuk 3 en 4 bij elkaar te brengen, omdat dit leidt tot een meer gelaagd begrip van zowel de migratie(-politiek) als de migranten. We zullen de beeldvorming van politici over Surinaamse Nederlanders tegenover de identiteitsvorming van

⁴⁷ Kathy Charmaz, 'A constructivist grounded theory analysis of losing and regaining a valued self' in: Frederick Wertz red., *Five ways of doing qualitative analysis* (New York 2011) 165-204.

⁴⁸ Jan Bransen, 'Dialectiek', *Algemeen Nederlands Tijdschrift Voor Wijsbegeerte* 112, nr. 4 (1 oktober 2020): 384-389.

de Surinaamse Nederlanders zelf zetten, om in opvallende tegenstrijdigheden een dieper begrip van de historische constructie van de identiteit ‘Surinamer’ in Nederland te vormen.

Voor de primaire bronnenanalyse is de digitale software *MaxQDA* gebruikt. Dit is een CAQDAS: *computer-assisted qualitative data analysis software*. Deze software helpt om bij een grote hoeveelheid data (zoals ca. 150 parlementaire bronnen en 10 getranscribeerde diepte-interviews) het overzicht te houden. MaxQDA biedt verschillende manieren om in teksten te zoeken, markeringen aan te brengen, data te visualiseren en te organiseren.⁴⁹

1.4 OPZET

In het eerste inhoudelijke hoofdstuk zal aandacht besteed worden aan de koloniale en postkoloniale context op basis van secundaire bronnen. Hier zal de vraag beantwoord worden: **“Hoe heeft het koloniale (slavernij)verleden van Suriname en Nederland invloed gehad op hun wederzijdse relatie, migratie en acculturatie?”** Dit deel van het onderzoek begint bij de kolonisatie van Suriname in 1667 en eindigt in 1954, om een achtergrond te bieden waartegen de situatie van Suriname en Nederland in de twintigste eeuw beter te verklaren valt.

Daarna zal er een hoofdstuk zijn waarin op basis van parlementaire stukken uit de Tweede Kamer, aangevuld met secundaire literatuur, een beeld zal worden geschetst van de discoursen en (in mindere mate) het beleid ten aanzien van Surinaamse migranten in de periode 1954-1982. De volgende vraag zal hierin leidend zijn: **“Hoe werden Surinaamse immigranten/Nederlanders getypeerd in het politieke discours in de periode 1954-1982, en wat waren de trends in die typering?”**

Het laatste inhoudelijke hoofdstuk is een uitgebreide weerslag van de bovengenoemde tien Oral History interviews met Surinaamse Nederlanders die rond de onafhankelijkheid van Suriname naar Nederland kwamen. Het zijn diepte-interviews van elk 1,5 tot 2,5 uur over het proces van het leven in Suriname, de migratie, en het leven in Nederland. Om deze grote hoeveelheid data gericht te kunnen onderzoeken wordt er gefocust op de vraag: **“Welke identiteit heeft de Surinaamse Nederlander in Nederland voor zichzelf ontwikkeld in de periode 1974-2000?”**

In de conclusie zullen de antwoorden op de twee laatste hoofdstukken worden samengebracht om te kijken in hoeverre beleid en discoursen invloed hebben gehad op hoe

⁴⁹ ‘Interview Transcription & Analysis’, webpagina, MaxQDA, geraadpleegd 13 juli 2023, <https://www.maxqda.com/interview-transcription-analysis>.

Surinaamse migranten in Nederland een houding hebben aangenomen, en in hoeverre hun omgeving akkoord ging met die houding. Het eerste hoofdstuk, over de koloniale context, dient ertoe een bredere achtergrond te bieden aan de informatie en verbanden te verklaren die verder gaan dan de dekolonisatieperiode.

HOOFDSTUK 2

KOLONIALE CONTEXT

Het doel van dit hoofdstuk is tweedelig. Allereerst dient het hoofdstuk om de koloniale context van Suriname te schetsen, zodat het duidelijk is hoe de situatie in 1952 is ontstaan. Ten tweede zal dit hoofdstuk dienen als voorwerk om in latere hoofdstukken te kunnen verklaren hoe het koloniale en slavernijverleden van Suriname zijn meegenomen in de voortdurende geschiedenis van Nederland, Suriname en de interactie daartussen. Ik richt me daarbij op de volgende gebieden: cultuur, erfgoed, migratie, bestuur, en internationale betrekkingen. Dit is een breed onderzoeksterrein wat voor een beschouwend historiografisch onderzoek toch zinvolle inzichten oplevert, ook omdat andere onderzoekers⁵⁰ hier al met veel diepte op zijn ingegaan. Daarom zal er in dit hoofdstuk enkel beroep worden gedaan op secundaire bronnen. De volgende vraag staat centraal in dit hoofdstuk: **Hoe heeft het koloniale (slavernij)verleden van Suriname en Nederland invloed gehad op hun wederzijdse relatie, migratie en acculturatie?**

2.1 KOLONISATIE, OORLOG EN SLAVERNIJ: 1667-1863

In 1667 kwam Suriname na een onstuimige strijd tussen Europese koloniale machten in handen van de Nederlanden. In de jaren daarna bleef de situatie erg instabiel door conflicten met de inheemse bewoners, Engeland en Frankrijk. De kolonie werd bevolkt door een plantageklasse van witte Europese kolonisten van verscheidene nationaliteiten, geconcentreerd in de hoofdstad Paramaribo. Daaromheen vormde zich vanaf het begin plantages met een grote populatie tot slaaf gemaakte Afrikanen, die tot 1808 via de slavenhandel van de West Indische Compagnie naar Suriname verscheept werden.⁵¹ Vanwege de zware aard van de slavenarbeid ontsnapten er gedurende de periode van slavernij grote aantallen tot slaaf gemaakten, die in de oerwouden een nieuw leven opbouwden, soms samen optrekkend met de inheemse indianenstammen. Deze zouden later bekend komen te staan als *Marrons*.

Tot 1863 bleef de kolonie geteisterd door lage opbrengsten voor Nederland, en kostte deze vaak meer geld dan ze binnenbracht. Een breed gedragen visie op deze geschiedenis van de Surinaamse kolonie is de *vervalthese*. Deze stelt dat de kolonie vooral na het uiteenvallen van de Sociëteit van Suriname einde 18^e eeuw zich nooit heeft kunnen stabiliseren, en altijd in

⁵⁰ Jones, *Tussen onderdanen*; Gert Oostindie en Inge Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden II : het Nederlandse dekolonisatiebeleid in de Caraïben 1954-1975* (Amsterdam 2001); Meel, *Tussen autonomie*.

⁵¹ Hans Buddingh', *De geschiedenis van Suriname* (Amsterdam 2017), 16-24; Meel, *Tussen autonomie*, 17.

een neerwaartse spiraal is gebeven. Dit zou komen doordat het bestuur in Nederland nooit grote en nodige veranderingen durfde aan te brengen, omdat zij bang was dat dit nóg hogere kosten zou opleveren.⁵²

Vanaf begin van de 19^e eeuw veranderde de sociale opbouw van Suriname doordat tot slaaf gemaakte Afro-Surinamers vrijheid verwierven. Via het juridische proces van *manumissie*⁵³ werden steeds meer Creolen⁵⁴ deel van de vrije bevolking, en in 1811 was de vrije niet-witte populatie in de stad groter dan de tot slaaf gemaakte populatie.⁵⁵ Er kwam ook een steeds grotere groep van sociaal opgeklommen lichtgetinte mensen, die in sommige gevallen zelf slaven hielden en ook aan manumissie deden. Vrije mensen van kleur gingen vervolgens vrijwel allemaal in de centrale stad Paramaribo wonen, omdat de plantages hen als vrije mensen niet veel te bieden hadden op economisch gebied.⁵⁶

2.2 CONTRACTARBEIDERS EN KONINKRIJKRELATIES: 1863-1933

Nederland schafte slavernij in 1863 af.⁵⁷ Dit was relatief laat vergeleken met andere Europese koloniale machten. De redenen voor afschaffing waren meervoudig: enerzijds was er grote internationale druk ontstaan door verlichtingsideeën over gelijkwaardigheid, anderzijds was er een continue strijd vanuit de Marrons, inheemse volkeren en de tot slaaf gemaakte populatie in Suriname. Na 1863 trokken deze geëmancipeerde Afro-Surinamers - net als de daarvoor via manumissie vrijgelaten Creolen – in grote getalen naar Paramaribo, waar ze aanzienlijk meer vrijheid genoten dan wanneer ze op het platteland waren gebeven.⁵⁸

Deze ontwikkelingen maakten de plantagehoudende kolonisten bezorgd: zij hadden geen arbeidskrachten meer voor hun plantages. Om onder de omstandigheden winsten te kunnen blijven maken werd er in 1872, het voorlaatste jaar van de overgangsregeling die kwam na de afschaffing van slavernij, een zogenaamd ‘Koelietraktaat’⁵⁹ tussen de Britse en

⁵² Meel, *Tussen autonomie*, 23.

⁵³ Dit betekent kortweg: de vrijlating van een tot slaaf gemaakt individu, zonder de emancipatie van de tot slaaf gemaakte gemeenschap.

⁵⁴ Zwarte mensen die in Suriname geboren waren. Manumissie was vooral weggelegd voor vrouwen en Afro-Surinamers van een relatief lichtere huidskleur.

⁵⁵ Rosemary Brana-Shute, ‘Approaching freedom: The manumission of slaves in Suriname, 1760–1828’, *Slavery & Abolition* 10, nr. 3 (1 december 1989): 40-63.

⁵⁶ Karwan Fatah-Black, *Eigendomsstrijd: De geschiedenis van slavernij en emancipatie in Suriname* (Amsterdam 2018), 165-169.

⁵⁷ Veel van de ‘bevrijde’ slaven moesten in 1863 echter nog tot tien jaar blijven werken op de plantages om de kosten van hun eigen vrijheid terug te verdienen voor de plantagehouders.

⁵⁸ Fatah-Black, *Eigendomsstrijd*, 174.

⁵⁹ Door de negatieve connotatie van deze term zal dit na deze duidelijke identificatie hierna enkel als ‘Traktaat’ benoemd worden.

Nederlandse regering samengesteld. Dit systeem werd onder specifieke voorwaarden opgesteld waardoor het technisch gezien geen slavernij te noemen was. Humaan was het echter ook niet: de slechte arbeidsomstandigheden van de contractarbeiders zorgden er in 1916 voor dat de onderkoning van India het Traktaat beëindigde en het werven van contractarbeid voor Suriname verbood.⁶⁰ Toch zijn er in de periode 1872-1916 ongeveer 34.000 contractarbeiders onder dit systeem van Brits-Indië naar Suriname verscheept.⁶¹ De afstammelingen van deze groep worden tegenwoordig Hindostanen (en soms Hindoestanen)⁶² genoemd, naar het Hindi-woord voor India: *Hindustan*.

Een andere bron voor contractarbeiders werd in 1890 gevonden in Nederlands-Indië. Op Java was er in de tweede helft van de 19^e eeuw juist een arbeidsoverschot. Daar werden Javaanse contractarbeiders geworven naar het model van het Britse traktaat. Tussen 1890 en 1916 kwamen er jaarlijks rond de 700 Javanen naar Suriname, en na de bovengenoemde wervingsstop in Brits-Indië in 1916 verdubbelde dit aantal. Deze migratie zou duren tot 1939, toen het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog de tocht onmogelijk maakte. Tussen 1890 en 1939 zijn er zo'n 33.000 Javanen naar Suriname overgebracht, vrijwel even veel als Hindostanen.⁶³ De Javaanse en Hindostaanse migratie naar Suriname is van grote invloed geweest op het karakter van Suriname in de tweede helft van de twintigste eeuw, en daarna ook op de migratie van Surinamers naar Nederland die toen plaatsvond.⁶⁴

De contractarbeid leidde door haar wreedheid net als de slavernij tot opstanden van zowel de contractarbeiders als van buitenstaanders. Wezenlijk anders dan bij slavernij was dat dit systeem het niet toeliet dat iemand meer dan tien jaar onder contract was. Daarna kon de migrant kiezen te remigreren of een klein eigen perceel te ontvangen in Suriname. Van de Javanen en Hindostanen koos respectievelijk driekwart en tweederde om te blijven. Dat zorgde ervoor dat Suriname bij het inluiden van de twintigste eeuw niet langer een plantagekolonie was, maar was veranderd in een pluriforme kolonie met voornamelijk kleinlandbouw.⁶⁵

⁶⁰ Radjinder Bhagwanbali, *Tetary, de koppige: het verzet van Hindoestanen tegen het Indentured Labour System in Suriname, 1873-1916* (Den Haag 2011); Radjinder Bhagwanbali, *De nieuwe awatar van slavernij: Hindoestaanse migranten onder het indentured labour systeem naar Suriname, 1873-1916* (Den Haag 2010).

⁶¹ Radjinder Bhagwanbali, *De nieuwe awatar*, 25-26; Radjinder Bhagwanbali, *Tetary*, 21.

⁶² Binnen de gemeenschap is er een voorkeur voor de term *Hindostaans* in plaats van *Hindoestaans*, zodat de etnische groep niet verward wordt met de religie van het Hinduïsme. Bron: Choenni, *Hindostaanse Surinamers in Nederland*, 13-14.

⁶³ Kopijn en Mingoen, *Stille passanten*, 12-14.

⁶⁴ In 1970 is de Hindostaanse bevolkingsgroep met circa 140.000 leden de grootste van Suriname, gevolgd door Creolen, 120.000 tellende. Het totaal aantal Javanen is iets lager, in totaal grofweg 60.000. Bron: Chan Choenni, *Hindostaanse migratiegeschiedenis in kort bestek (1873-2015)* (Zoetermeer 2020), 16.

⁶⁵ Meel, *Tussen autonomie en onafhankelijkheid*, 23-25.

Het afschaffingsproces van de slavernij in Suriname viel samen met de invoering van het Regeringsreglement van 1865, waarbij het land voor het eerst een grondwet kreeg. De hoop hierbij was dat meer autonomie voor de bewegingsruimte zou zorgen die de kolonie nodig had om zelfredzamer te worden. Van een volwaardig Surinaams parlement in plaats van de Koloniale Staten was op dit moment nog geen sprake, omdat de Nederlandse machthebbers van mening waren dat het land daar nog niet klaar voor was.⁶⁶ Deze vernieuwingen leidden echter niet tot de gewenste zelfredzaamheid en verschillende Nederlandse politici speelden in 1918 zelfs met het idee om de kolonie te *verkopen*. Uiteindelijk is dit niet gedaan door gebrek aan potentiële kopers, en omdat het slecht geacht werd voor het imago van Nederland als koloniale macht in deze periode van Europees modern imperialisme.⁶⁷ Wel zorgde het Regeringsreglement voor een liberalisering in Suriname, en ontstond er een nieuwe ambtenaren- en handelaarsklasse.⁶⁸

Samenvattend kunnen we stellen dat de koloniale samenleving aan het einde van de negentiende eeuw wezenlijk is veranderd na de afschaffing van slavernij. Ook de invoering van het Regeringsreglement zorgde ervoor dat de rijkere Creoolse elite – vaak diegenen die al meerdere generaties vrij waren – meer invloed kreeg in Suriname. Vanaf 1910 is de Creoolse elite zelfs de demografische meerderheid van de Koloniale Staten.⁶⁹ Een grote verandering daarnaast is dat een nieuwe arbeidersklasse van Hindostaanse en Javaanse mensen zich begon te vestigen in Suriname. De kolonie begon langzaam haar grote-plantagekarakter in handen van witte kolonisten kwijt te raken, en veranderde in een kolonie met kleine landbouwbedrijfjes gerund door koloniale subjecten van diverse komaf, gecombineerd met een ambtenaren- en handelaarsklasse.

⁶⁶ Iets wat niet los gezien kan worden van de grote groep pas bevrijde Afro-Surinamers; bij een Surinaams parlement in deze tijd zou de witte Europese kolonisator wellicht macht verliezen aan de koloniaal subjecten.

⁶⁷ Meel, *Tussen autonomie*, 22-25.

⁶⁸ Buddingh', *De geschiedenis van Suriname*, 63.

⁶⁹ Meel, *Tussen autonomie*, 25.

2.3 KIELSTRA EN DE TWEDE WERELDOORLOG: 1929-1954

In 1929 trof de Beurskrach ook Suriname – een zoveelste financiële tegenslag voor de kolonie. Als reactie hierop riepen verscheidene representanten van de arbeidersklasse via onder andere vakbonden op tot sociale en politieke hervormingen, velen van hen geïnspireerd door het internationale socialisme. Hoewel dit aan dovemansoren gericht leek en de Creoolse bestuurlijke elite niets wezenlijk veranderde, was dit een belangrijke ontwikkeling voor democratische politieke activiteit in Suriname, wat zich volgens Surinaams historicus Hans Ramsodh op dat moment in de “embryonale fase” bevond.⁷⁰

In 1933 werd Johannes Kielstra gouverneur van Suriname, waardoor het relatief liberale bestuur van Suriname een meer autocratisch karakter krijgt. Kielstra, zelf Indisch, trachtte de Surinaamse kolonie te ‘verindischen’. Dit deed hij onder andere door te breken met de *assimilatiepolitiek* die voorheen werd gevoerd in Suriname, en tot doel had de Surinaamse bevolking door het leren van de Nederlandse taal en cultuur bijeen te brengen. Kielstra had een voorkeur voor een *associatiepolitiek*: etniciteiten moesten aparte groepen blijven en met elkaar associëren waar nodig, te vergelijken met de Nederlandse verzuiling. Met die ideologische grondslag trachtte de nieuwe gouverneur verregaande maatregelen door te voeren om de verschillende etnische groepen gescheiden van elkaar te laten. Daarnaast voerde hij een aantal wetten door met het doel om de recent gevestigde Aziatische minderheden te emanciperen, maar deze stuiten op weerstand bij vooral de Creoolse bevolking.⁷¹

De Tweede Wereldoorlog zorgde er in 1940 voor dat er een Staat van Beleg in Suriname werd ingevoerd. De Verenigde Staten stuurden soldaten om Suriname te beschermen tegen de as-mogendheden, waardoor er in de kolonie nooit werd gevochten. In plaats daarvan leefde de economie juist op: Suriname was een belangrijke bron van bauxiet voor de Amerikanen, een grondstof die zeer belangrijk was voor de oorlogseconomie.⁷² Ook na de oorlog bleef bauxiet een belangrijk deel van de Surinaamse economie, waarmee het land meer afhankelijk werd van de Amerikaanse economie.⁷³ Ondertussen wakkerden de Amerikaanse soldaten in Suriname ideeën over vrijheid en onafhankelijkheid aan, waardoor het verzet tegen Kielstra groeide en

⁷⁰ Hans Ramsodh, *Surinaams onbehagen: Een sociale en politieke geschiedenis van Suriname, 1865-2015* (Hilversum 2018), 56.

⁷¹ Zo is er verzet tegen een versoepeling van het huwelijksrecht voor Islamitische bevolkingsgroepen, terwijl er nog steeds discriminatoire wetten bleven voor ‘Surinaamse’ ofwel Creoolse huwelijken ten opzichte van ‘christelijke’ huwelijken. Bron: Meel, *Tussen autonomie*, 28-29.

⁷² Van bauxiet word aluminium vervaardigd, wat een belangrijk bouw materiaal is in onder andere bepantsering, artillerie en voertuigen. Bron: ‘Aluminum For Military Use’ (2017), webpagina, Avion Alloys geraadpleegd op 8 maart 2023, <https://avionalloys.com/aluminum-military-use/>.

⁷³ Ramsodh, *Surinaams onbehagen*, 64.

hij uiteindelijk afgezet werd. Tegelijkertijd begon het nationalisme voorzichtig aan invloed te winnen in Suriname, en werd in 1943 de politieke partij Unie Suriname opgericht, wat de voorloper was van de Nationale Partij Suriname.⁷⁴

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog had de autocraat Kielstra weinig wezenlijke bestuurlijke veranderingen kunnen doorvoeren. Wel had zijn bewind - in combinatie met de Amerikaanse aanwezigheid en economische banden - ervoor gezorgd dat (1) de Creoolse elite wantrouwer werd naar de Nederlandse overheid en er nationalistische trekken ontstonden, (2) spanningen tussen de verschillende etnische groepen opkwamen, voornamelijk tussen de Aziatische bevolking en de Creoolse elite, en (3) de eerste politieke partij zich had gevormd, Unie Suriname, die snel gevolgd zou worden door anderen.

2.4 OP NAAR HET STATUUT: 1945-1952/4

In de periode 1946-1949 vormden, fuseerden en splitsten er allerlei nieuwe politieke partijen, waarvan de belangrijkste de Nationale Partij Suriname (NPS), de Verenigde Hindoestaanse Partij (VHP) en Kam Tani Persatuan Indonesia (KTPI) waren. Deze partijen waren de grootste vertegenwoordigers van respectievelijk de Creoolse, Hindostaanse en Javaanse bevolking, en laten duidelijk zien hoe de *etnisch verzuild* politiek in Suriname vorm kreeg na de Tweede Wereldoorlog: een separatisme waarbij werd gestemd voor representatie van je etnische groep in plaats van je politieke overtuigingen. In essentie hadden al deze etnische partijen om en nabij dezelfde standpunten over Surinaamse autonomie, sociale en economische welvaart en (met uitzondering van de NPS) algemeen censuskiesrecht.⁷⁵

Nederland was ondertussen zodanig in de ban van de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog dat er weinig aandacht was voor de bovenstaande eisen van de nu gepolitiseerde Surinaamse bevolking. Tegelijkertijd zorgde de schok van de onafhankelijkheid van Indonesië, gecombineerd met druk vanuit de VN ervoor dat er aan het einde van de jaren 1940 gesprekken kwamen over de autonomie van Suriname binnen het Koninkrijk der Nederlanden. Aan de hand van drie Rondetafelconferenties (RTCs) met delegaties van Nederland, de Nederlandse Antillen en Suriname werd in 1954 officieel het *Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden* ingevoerd, waaronder Suriname een grote hoeveelheid autonomie kreeg binnen het Koninkrijk. Dit hield kortgezegd in dat Suriname autonoom was over binnenlandse aangelegenheden, maar over zaken als staatsburgerschap, buitenlandse

⁷⁴ Meel, *Tussen autonomie*, 29-30.

⁷⁵ Ramssoedh, *Surinaams onbehagen*, 75-77.

betrekkingen en bepaalde economische relaties moest eerst een akkoord met het Nederlandse bestuur worden gesloten.⁷⁶

Deze RTCs verliepen niet altijd zonder onenigheid. Zo was er veel discussie over het successierecht wat uiteindelijk niet in het Statuut werd opgenomen, tegen de wens van de Surinaamse delegatie in. Dit successierecht hield in dat Suriname niet zonder toestemming van de Tweede Kamer volledig onafhankelijk kon worden.⁷⁷ Binnen Suriname zorgden geluiden over onafhankelijkheid voor meer etnisch onbehagen. Zo waren veel leden van de Aziatische bevolking bang voor Creoolse heerschappij als Suriname onafhankelijk zou worden, en leefde er onder bepaalde Creolen juist de angst dat Hindostanen of moslims te veel macht zouden verkrijgen.⁷⁸

Terugblikkend was er onder veel onderhandelingen en toezeggingen met het Statuut een juridisch complex systeem ontstaan dat tot op zekere hoogte een unieke constructie was vergeleken met andere koloniale Europese landen. Enerzijds was dit typisch aan de Nederlandse bestuurscultuur waarin het *polderen* of consensusmodel een grote rol speelde. Anderzijds kwam dit ook doordat de Nederlandse overheid niet bepaald warmliep voor autonomie, maar internationale druk, de situatie in Indonesië en de plotselinge hoge mate van politisering onder de Surinaamse bevolking de Tweede Kamer geen andere keuze lieten. Zo zorgden de ambivalente motieven vanuit zowel Suriname als Nederland voor een statuut dat “*geen schoonheidsprijs verdient*”, aldus toenmalig ARP-statenlid H. Algra.⁷⁹

2.5 SAMENVATTEND

De koloniale periode van vóór 1952 is van belang geweest voor de Surinaamse migratie naar Nederland op verschillende vlakken. Allereerst verklaart deze de demografische samenstelling van Suriname, en dus die van de latere migratie. Het proces waarop de tot slaaf gemaakten op allerlei manieren hun vrijheid verkregen zorgde ervoor dat de Afro-Surinaamse gemeenschap werd opgedeeld in Marrons in de oerwouden en Creolen, voornamelijk in Paramaribo. Onder de Creolen was er een elite die bestuurlijk relatief veel macht had, en een andere groep die het beste kan worden samengevat als een arbeidersklasse, die minder manumissie in hun stamboom had. Daarnaast waren er een grote Hindostaanse en een wat kleinere Javaanse gemeenschap gevestigd in Suriname, waarvan het grootste deel klein landeigenaar op het platteland was. Deze

⁷⁶ Meel, *Tussen autonomie*, 45-55.

⁷⁷ Ibidem, 46.

⁷⁸ Ramssoedh, *Surinaams onbehagen*, 78.

⁷⁹ Meel, *Tussen autonomie*, 59-63.

verbouwden hun akkers voor eigen gebruik en de handel. Doordat de Hindostaanse gemeenschap in aantal groter was, meer van hun agrarische opbrengsten verhandelden en langer in Suriname gevestigd was kregen zij meer politieke invloed dan de Javaanse groep.

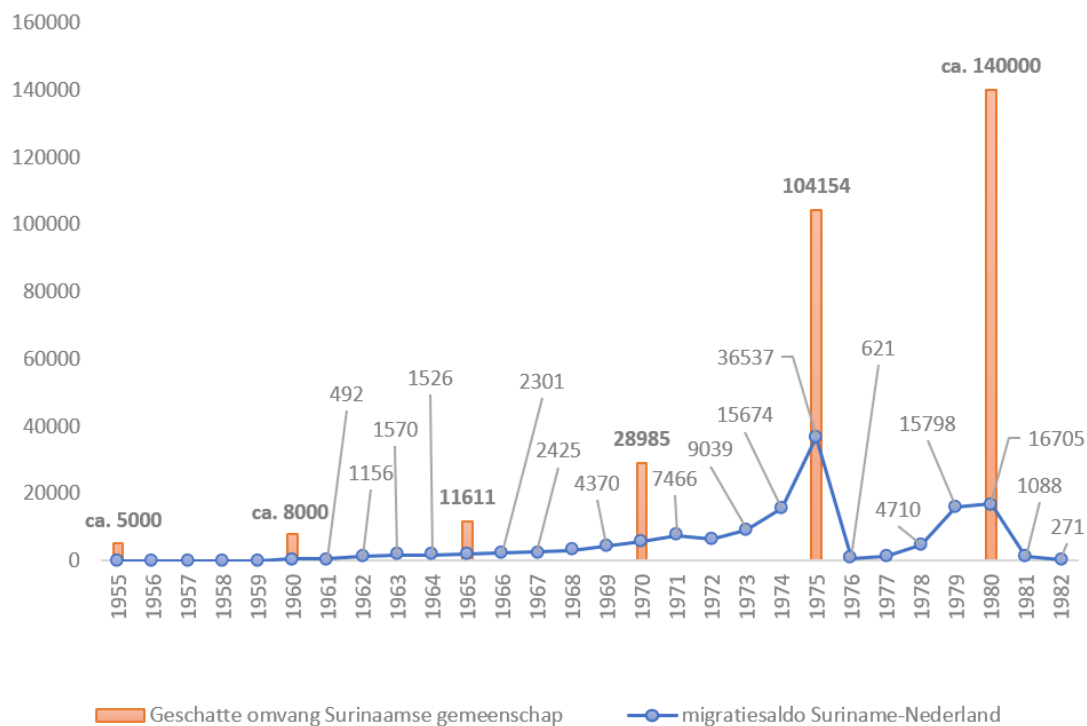
Deze koloniale geschiedenis kan ook de relaties tussen de verschillende etnische groepen verklaren. De Creolen, Hindostanen en Javanen leefden van oudsher vredig samen, waarbij de aanvankelijke assimilatiepolitiek hielp. Maar onder invloed van Kielstra's associatiepolitiek is er – vooral op politiek gebied – een enigszins gespannen opdeling tussen de verschillende etnische groepen ontstaan. De spanning moet echter niet overschat worden, zeker vergeleken met de Guyana's aan weerszijden van Suriname, waar raciale spanningen zijn overgegaan in geweld. Toch zal in de volgende hoofdstukken blijken hoe deze onderlinge verhoudingen, die door het kolonialisme vorm kregen, een grote rol hebben gespeeld in de migratie en het leven van Surinamers in Nederland.

Tot slot maakt de Surinaamse koloniale orde zoals die zich had gevormd voor 1945 - zeker in contrast met die van Indonesië – duidelijk hoe en op welke manier het Statuut vorm kreeg. Doordat (1) een subgroep van voormalige koloniale subjecten een relatief grote invloed hadden op de interne politiek, (2) de assimilatiepolitiek van na 1865 voor bepaalde bestuurlijke en culturele overeenkomsten tussen de kolonie en het centrumland had gezorgd in 1945 en (3) de multiculturele aard van Suriname het minder mogelijk maakte om een homogeen nationalistisch geluid tegen de kolonisator te vormen, werd in het Statuut in vrede en met een bepaalde mate van *polderen* een nieuwe vorm van relatie gevormd, die veel autonomie voor Suriname betekende, maar wel binnen de kaders die Nederland redelijk vond. Deze juridische situatie zou veel gaan betekenen voor de grote migratie van Surinamers naar Nederland.

HOOFDSTUK 3

HET POLITIEKE DISCOURS OVER SURINAMERS IN NEDERLAND, 1954-1982

Figuur 1 - Aanwas en totale omvang Surinaamse gemeenschap in Nederland, 1955-1982⁸⁰

In dit hoofdstuk zal er antwoord worden gegeven op de volgende vraag: **“Hoe werden Surinamers, Surinaamse immigranten, en Surinaamse Nederlanders getypeerd in de discoursen van politici in de Tweede Kamer in de periode 1954-1982, en wat waren de trends in die typering?”**. Zoals in de inleiding benoemd, zijn er niet veel historische onderzoeken gedaan naar specifiek Surinaamse migranten in Nederland. Wel zijn er een aantal publicaties over postkoloniaal migratiebeleid en -politiek verschenen door historici als Peter Meel, John Schuster, Charlotte Laarman, Guno Jones en Gert Oostindie.⁸¹ Wat ik in dit hoofdstuk aan hun onderzoek wil toevoegen, is driedelig. Allereerst wil ik enkel naar discours

⁸⁰ Deze grafiek heb ik zelf gegenereerd, gebruikmakend van data afkomstig uit: Oostindie, 'Caribbean Migration', 63; Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden II*, 225.

⁸¹ Meel, *Tussen autonomie*; Laarman, *Oude onbekenden*; Jones, *Tussen onderdanen*; Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden II*.

over Surinamers kijken, en niet naar alle postkoloniale migranten, zoals onder andere Laarman dat doet. Ten tweede ligt mijn focus vooral op de vorm en typering waarmee er over Surinamers en Surinaamse Nederlanders wordt gesproken, in plaats van op beleid en wetgeving zoals vooral Meel en Oostindie. Ten derde behandel ik enkel de tijdspanne 1954-1982,⁸² waarin ik meer de diepte in ga qua primaire bronnen dan bijvoorbeeld Jones doet.

De desbetreffende primaire bronnen die ik in dit hoofdstuk gebruik zijn parlementaire documenten, afkomstig uit het online open-data archief van de Tweede Kamer.⁸³ In totaal zijn er 154 documenten gedownload uit dit digitale archief, gebruik makend van verschillende *search queries* gerelateerd aan het onderwerp.⁸⁴ Vanuit die *search queries* zijn bronnen geselecteerd waarin over Surinamers, Surinaamse migranten of Surinaamse Nederlanders als groep werd gesproken in de derde persoon (dat wil zeggen, niet in overleggen met Surinaamse bewindslieden). Dit primaire bronnenonderzoek is sterk gestoeld op en getoetst aan het werk van de bovengenoemde auteurs, die ook zo nu en dan aan bod zullen komen in onderstaand betoog.

Op de bronnen wordt Foucaultiaanse *discoursanalyse* toegepast. Dit betekent dat er niet per se gekeken wordt naar hoe de bronnen de werkelijkheid omschrijven of weerspiegelen, maar hoe zij de werkelijkheid vormgegeven hebben door middel van taal en hun machtspositie.⁸⁵ De keuze voor discoursanalyse heeft drie redenen. Allereerst biedt discoursanalyse de mogelijkheid om de ‘Surinamer’ als omschreven door parlementariërs te zien als construct, en niet als feitelijke afspiegeling van de Surinaamse Nederlander. Het maakt het dus makkelijker kritisch te kijken naar de bronnen. Ten tweede biedt discoursanalyse handvaten voor het identificeren voor de strategieën van inclusie en uitsluiting door de Kamerleden, zowel in wat er gezegd wordt en wat er *niet* gezegd wordt. Volgens Foucault is bepaalde dingen niet zeggen namelijk ook onderdeel van de scheppende macht van taal. Concreet helpt de analyse van discours hierbij te laten zien hoe de marginalisatie van Surinamers een construct van macht is. Ten derde maakt discoursanalyse het mogelijk om de

⁸² Er is gekozen om de onderzoeksperiode te beperken tot december 1982. Na de decembermoorden is het discours over Suriname, Surinamers en Surinaamse migranten volledig van andere aard. Er wordt dan vooral over Surinaamse migranten als vluchtelingen gesproken, wat een harde breuk vormt die niet compatibel is met dit onderzoek.

⁸³ ‘Zoeken in historische parlementaire documenten (1814 - 1995), webpagina, Overheid.nl, geraadpleegd 5 juli 2023, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/uitgebreidzoeken/historisch>.

⁸⁴ Denk hierbij aan zoekopdrachten zoals ‘Surinamers’, ‘Suriname AND in Nederland’, ‘Suriname migratie’, et cetera.

⁸⁵ Michel Foucault, ‘The Order of Discourse: Inaugural lecture at the Collège de France, given 2 December 1970’ in: Robert Young red., *Untying the text: A Post-Structuralist Reader* (Boston, 1981), 51-78, aldaar 52-53.

politieke doeleinden en effecten van de discoursen te identificeren. De woorden van politici worden gezien in het licht van hun utilitair nut en hun uitwerking, in plaats van slechts als feitelijke uitwisseling van kennis.

3.1 1954-1965: SURINAMERS ALS RIJKSGENOTEN

1954 was een keerpunt voor de geschiedenis van Suriname en de kijk op Surinamers vanuit de Nederlandse overheid. Na de 'ramp' van het verliezen van Nederlands-Indië in 1949, was er ingezet op een politiek van onderhandelen over het behoud van Suriname en de Nederlandse Antillen op een manier die voor beide partijen wenselijk was. Dit werd na veel wikken en wegen gerealiseerd in het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, waarbij Suriname onder bepaalde voorwaarden een zekere mate van autonomie verkreeg als rijksdeel van Nederland.⁸⁶

In de periode hierna was er Tweede-Kamerbreed overwegend positiviteit over Suriname als autonoom deel van het Nederlands koninkrijk, afgezien van radicaal linkse partijen zoals de CPN, die principieel tegen elke vorm van koloniale binding waren.⁸⁷ In deze vroege periode is migratie naar Nederland voor wat nu *Rijksgenoten* genoemd worden mogelijk: zij hebben volgens de *Wet nadere regelen omtrent nationaliteit en ingezetenschap 1951* exact hetzelfde Nederlandschap als staatsburgers in het moederland.⁸⁸ Minister van Overzeese Rijksdelen Willem Kernkamp benadrukte dit ook expliciet als belangrijk speerpunt in zijn verhouding tot Surinamers en Antillianen, wat laat zien hoe deze burgerschapsrechtelijke realiteit op dat moment in lijn was met de ideologische opvatting van Suriname en Surinamers in de politiek: *“Ten overvloede wellicht moge worden opgemerkt, dat volgens het geldende staatsrecht Surinamers en Antillianen, zowel als uit Nederland afkomstige Nederlanders, Nederlanders zijn.”*⁸⁹

Vooraf de reactie van de Tweede Kamer op het koninklijk bezoek van Juliana en Bernhard aan Suriname in 1955 stemde de Kamer in vrijwel de hele breedte tevreden. Het werd

⁸⁶ Meel, *Tussen autonomie*, 37-38.

⁸⁷ Dhr. Gortzak (CPN): *“De slechte toestanden [in Suriname] (...) zijn waarlijk niet uit de lucht komen vallen. Zij zijn het resultaat van de koloniale overheersing, die op dit ogenblik nog steeds bestaat. Een werkelijke verandering en verbetering van deze toestanden zullen naar mijn overtuiging pas tot stand komen als Suriname en, wat nu heet, de Nederlandse Antillen, werkelijk vrij zijn en dus in staat zijn de rijkdom der bodemschatten en werkrachten van het volk te gebruiken om verbetering van het levenspeil van de bevolking door te voeren.”* Bron: Handelingen II 1953/1954 (XIII), p. 445-446.

⁸⁸ ‘Wet nadere regelen omtrent nationaliteit en ingezetenschap 1951 (29-12-1951 tot ---)’, webpagina, Wolters Kluwer Navigator, geraadpleegd 27 maart 2023, <https://www.navigator.nl/document/6b70f5a6beaac77f9184777a1da9179/wet-nadere-regelen-omtrent-nationaliteit-en-ingezetenschap-1951-29-12-1951-tot->.

⁸⁹ Kamerstukken 1953/1954, 3200 (XIII), no. 9, p 3.

een toonbeeld van verbondenheid en een goede voorbode voor culturele uitwisseling tussen Nederland en Suriname geacht. Exemplarisch zijn de woorden van Dr. Lemaire, kamerlid voor de Katholieke Nationale Partij (KNP):

“De belangrijkste zaak, die ons in dit debat bezighoudt, is in onze ogen het leven van het Statuut van het Koninkrijk en in verband daarmee wil ik beginnen met uiting te geven aan mijn dankbaarheid voor het uitstekende verloop van het bezoek van H.M. de Koningin en de Prins-Gemaal aan Suriname en de Nederlandse Antillen. Dit bezoek heeft de realiteit, welke aan het Statuut ten grondslag ligt, gereleveerd en kleur gegeven en bovendien aan die werkelijkheid positieve krachten toegevoegd.”⁹⁰

Volgens Lemaire is de breed gedragen maatschappelijke interesse in dit bezoek een belangrijke aanleiding om meer te doen aan wederzijdse culturele uitwisseling:

“De films over het bezoek van H.M. de Koningin hebben zich in de algemene belangstelling verheugd. Daaruit mag worden afgeleid, hoe goed de voedingsbodem is, welke een goede voorlichting kan vinden. De belangstelling moet gaande worden gehouden en verlevendigd.”⁹¹

Ook de manier waarop Dhr. Van Sleen - voorzitter van de Nederlandse delegatie die in 1957 Suriname bezocht - Suriname typeerde sluit aan bij dit idee van verbondenheid: *“Uw gevoel van eenheid vond in de loop der eeuwen nog versterking door het gevoel van verbondenheid met Nederland; niet voor niets kreeg Suriname de naam ‘het meest Nederlandse Overzeese Rijksdeel.’”⁹²* De benaming *het meest Nederlandse Overzeese rijksdeel* blijkt uit deze en ook andere bronnen wijdverspreid te zijn in de jaren '50.⁹³

Of culturele uitwisseling ook wederzijds was, valt te betwijfelen. De komst van Surinaamse migranten naar Nederland werd namelijk al in dit tijdperk geproblematiseerd door politici. Een bijzonder fenomeen wat te zien is in deze tijd is dat er meerdere keren wordt gesproken over de verstorende factor die immigratie vanuit Suriname heeft op de samenleving

⁹⁰ Handelingen II 1955/1956, (XIII), p. 432, 438-439.

⁹¹ Ibidem, p. 438.

⁹² Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden II*, 450.

⁹³ Zie voor meer voorbeelden: Jones, *Tussen Rijksgenoten*, 211, 266; I. S. Emmanuel, 'Recensie van New light on early American Jewry, American Jewish Archives, Tercentennial second issue', *De West-Indische Gids* 36 (1955): 195-97, aldaar 195.

op het gebied van intolerantie en discriminatie *richting Surinamers*. Het probleem hiervan wordt onderkend, en politici spreken zich openlijk uit tegen discriminatie.

“Vele leden wezen erop, dat zich in de afgelopen maanden in Nederland enkele gevallen van rassendiscriminatie tegenover Surinamers hebben voorgedaan. Het betreft hier vooral studenten, die deswege geen onderdak konden krijgen. Zij drongen er ernstig bij de Regering op aan hier de uiterste waakzaamheid te betrachten en voor zover mogelijk in te grijpen.”⁹⁴

Tegelijkertijd lijken politici huiverig om hierdoor kritisch te zijn over de normen en waarden onder de ‘autochtone’ Nederlandse bevolking ten aanzien van raciale en etnische verschillen. De verantwoordelijkheid lag vooralsnog bij de nieuwkomers, die slachtoffer waren van discriminatie, en de mogelijke oplossing ook, volgens de Tweede Kamer. Oostindie en Klinkers: *“In 1958 (...) toonde de raad zich bezorgd over marginalisering en criminalisering van een deel van de Caraïbische gemeenschap in Nederland. Daarbij werd, mede op initiatief van Drees, uitdrukkelijk de mogelijkheid besproken van een toelatingsregeling”*.⁹⁵ Deze opmerkelijke houding is het beste te omschrijven als *victim blaming*: de aanwezigheid van slachtoffers maakt ongewenst gedrag jegens hen mogelijk, dus problematiseren beleidsmakers de aanwezigheid in plaats van het ongewenste gedrag.⁹⁶ Wat we zien is dus dat er zelfs met de komst van Surinamers naar Nederland een onderscheid wordt gemaakt tussen een Nederlandse samenleving en de Surinaamse nieuwkomers, in strijd met het beeld dat Surinamers in Suriname Nederlands zouden zijn.

Weliswaar is er de jaren 1950 nog nauwelijks sprake van Surinaamse migratie naar Nederland. In 1955 zijn er ongeveer 5000 Surinamers in Nederland, en in 1960 ongeveer 8000.⁹⁷ Politici van het hele spectrum in de Tweede Kamer spreken na de invoering van het Statuut onder deze omstandigheden terughoudend positief over de komst van Surinamers naar Nederland. In deze eerste periode vooral gaat om studenten en arbeidsmigranten, die in de regel gewenst zijn, gezien de krapte die er dan is ontstaan op de arbeidsmarkt in Nederland. Het zou een win-winsituatie zijn, en in lijn zijn met de ontwikkelingshulp die in het Statuut was

⁹⁴ Kamerstukken II 1955/1956, 4100 (XIII), no. 8, p 1.

⁹⁵ Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden II*, 228.

⁹⁶ Er wordt echter niet gehandeld op toelatingsplannen, mede door de spanning die dat zou opleveren tussen Nederland en haar Caraïbische rijkdelen.

⁹⁷ Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden II*, 225.

afgesproken.⁹⁸ Zo beantwoordt Minister Korthals van Surinaamse en Nederlands-Antilliaanse zaken een vraag over arbeidsmigratie uit Suriname als volgt:

“Ik zou willen zeggen, dat de deuren hier te lande openstaan, maar dat wij dit toch een beleid, een emigratiebeleid, zou ik willen zeggen, vinden, dat aan de betrokken regelingen ginds zelf toekomt, waarbij natuurlijk ook de vraag aan de orde is of deze uitzending voor de betrokkenen zelf op een verantwoorde wijze kan geschieden, omdat zij in een geheel ander milieu komen dan zij tot dusverre gewend waren.”⁹⁹

Er werd dus geen specifiek overheidsbeleid gevoerd om de migratie van bijvoorbeeld verpleegkundigen aan te moedigen, maar er werd ook niets gedaan of bedacht om ze tegen te houden. Ook leeft er nog duidelijk het idee dat deze migratie tijdelijk is, en dat de desbetreffende migranten terug zullen gaan. Van het concept van culturele of maatschappelijke integratie is nog geen sprake. Zo schrijft Minister Helders van Zaken Overzee in 1957 het volgende over de geringe instroom van Surinaamse droogdokwerkers en verpleegkundigen: *“Verwacht wordt, dat een belangrijk aantal van deze personen na hun tewerkstelling naar Suriname zullen terugkeren en de door hen opgedane vakkennis aan dit land ten nutte zal komen.”*¹⁰⁰ Dit sluit aan bij het idee wat beleidsmakers hadden over ‘gastarbeiders’ uit bijvoorbeeld Marokko en Turkije.¹⁰¹ Pas met het WRR-onderzoek van 1979 ontstond het idee dat migranten zouden blijven en daarom geholpen moesten worden bij culturele integratie.¹⁰²

In de loop van de jaren zestig zou de migratie naar Nederland vanuit Suriname echter toe gaan nemen, en daarmee in toenemende mate gezien worden als een probleem.

3.2 1965-1969 SURINAMERS WORDEN EEN ‘PROBLEEM’

Vanaf de jaren 1960 komen er steeds meer laagopgeleide Surinaamse, veelal jonge Creoolse mannen als arbeiders naar Nederland, in navolging van de hierboven genoemde droogdokwerkers. Deze specifieke intersectie tussen gender, leeftijd, etniciteit en klasse zorgde voor het eerste grote kantelpunt in het verloop over migratie. De migratie werd vanaf dat moment niet gezien als deel van de culturele uitwisseling, maar geïdentificeerd op basis van

⁹⁸ Jones, *Tussen Onderdanen*, 205.

⁹⁹ Handelingen II 1962/1963 (IV), p. 752.

¹⁰⁰ Kamerstukken 1957/1958 4900 (XIII), no. 12, p 2.

¹⁰¹ Peter Schumacher, *De minderheden: 700.000*, 39.

¹⁰² *Etnische Minderheden*, WRR, XVIII.

moeite tot ‘aanpassing’ van de Surinamers. VVD-Kamerlid C. Berkhouwer omschreef deze geluiden al in 1961:

“Wij hebben weleens gelezen en vernomen, dat hier en daar is, wat ik zou willen noemen, een kortsluiting in de aanpassing van Surinaamse jongeren in ons land. In de grotere steden geeft dit nog weleens een kortsluiting van een ietwat hardhandige aard, zelfs een enkel crimineel geval; wij hebben een officier van justitie zich er reeds in een strafzaak over horen uitlaten; deze sprak over een zeemanstehuis.”¹⁰³

Een paar jaar later duidde Berkhouwer dit vermeende onvermogen tot aanpassing aan de avontuurlijke aard van Surinamers. Hij deed dat in de context van een pleidooi voor betere voorbereidingen en wellicht zelfs toelatingseisen voor de jonge Rijksgenoten.

“Helaas is het in ons land nu eenmaal zo, dat er weinig ruimte – in letterlijke zin des woords – is voor avontuur. (...) Als men echter op deze wijze zo ongeregeld naar ons land komt – het is de Vice-Minister-President bekend -, dan kan dat alleen maar tot teleurstelling leiden. Men vindt geen aansluiting, allerlei mogelijkheden, die er zouden zijn bij een goede voorbereiding voor aanpassing, worden gemist. Wij zien dan altijd het ongelukkige element intreden, dat bepaalde ongunstige elementen afglijden. Dat geeft dan vooral in de hoofdstad aanleiding tot diskwalificatie van het Surinaamse volk.”¹⁰⁴

Ten gevolge van dit groeiende problematiserende sentiment werden er medio jaren 1960 door de regering onderzoeken naar Surinaamse migranten uitgeschreven. Uitgevoerd door A.E. Bayer en Hans Van Amersfoort wordt dit narratief in wetenschappelijk onderzoek ontkracht.¹⁰⁵ Het ging over het algemeen helemaal niet zo slecht met de aanpassing Surinamers in Nederland, stelden zij. Verreweg de meesten vonden snel werk in de Nederlandse arbeidsmarkt en integreerden gemakkelijk. Bayer, die in 1965 het onderzoek *Surinaamse Arbeiders in Nederland* publiceerde, spreekt over een *pars pro toto*-effect: maar een zeer kleine minderheid van de Surinaamse migranten heeft echt problemen, maar dit reflecteert door stereotypering slecht op de gehele gemeenschap, voornamelijk door alarmistische krantenpublicaties.¹⁰⁶

¹⁰³ Handelingen II 1960/1961 (II-B), p. 395.

¹⁰⁴ Handelingen II 1963/1964, p. 1387.

¹⁰⁵ Bayer, *Surinaamse Arbeiders*; Amersfoort, *Surinamers in de lage landen*.

¹⁰⁶ Bayer, *Surinaamse Arbeiders*, 43.

De kritische houding van de onderzoekers jegens het politieke alarmisme had echter weinig invloed op de typering van Surinamers van Kamerleden. Er werd door Kamerleden weinig beroep gedaan op de onderzoeken om hun vertogen over Surinamers te onderbouwen. Kamerleden blijven in plaats daarvan refereren naar persoonlijke anekdotes en krantenartikelen, in zekere zin op onderbuikgevoel.¹⁰⁷ Zo omschrijft KVP-Kamerlid H. Moorman de migratie in 1966 op de volgende manier:

“Ik heb veel Surinaamse jongens zien komen en ik heb er vele gesproken. Als ik hen uit hun zonnige land zie komen in deze harde westerse maatschappij met haar hoge tempo, een tempo waarop zij niet zijn ingesteld, denk ik altijd aan de titel van dat mooie boek van James Farrell: „A world I never made“. Het is voor deze mensen een hele overgang om naar Nederland te komen (...) als zij zonder meer terecht komen in de harde werkelijkheid van de westerse maatschappij.”¹⁰⁸

P. Jongeling van de GPV houdt later in hetzelfde debat een soortgelijk betoog, waarin hij ook angsten voor criminalisering uit op basis van alarmistische nieuwsberichten in de Volkskrant.

“Er is echter volgens dat artikel een kleine groep [Surinaamse migranten] van ongeveer 200 notoire onderwereldfiguren, die tracht de anderen te beïnvloeden. Ik ben hiervan wel een beetje geschrokken. (...) Het is namelijk gevaarlijk, wanneer deze rotte appels, die men in iedere volksgroep vindt, de rest aansteken. Ik meen, dat dit toch dreigt te gebeuren. (...)”¹⁰⁹

De vertogen van Berkhouwer, Moorman en Jongeling hebben een koloniaal stereotyperende ondertoon: de implicatie van de schok die Surinaamse jongens ervaren van het ‘harde, snelle westen’ is dat de kolonie zacht, traag en vergefelijker zou zijn. Hoe duiden we deze postkoloniale problematisering? Allereerst wordt er duidelijk beroep gedaan op een exotisch beeld van Suriname: Suriname wordt als vreemd en ‘minder dan’ omschreven. In andere woorden, het is in de ogen van de politici nog steeds een ondergeschikte kolonie, vergeleken met het moderne Nederland. Ten tweede is onderscheid tussen Nederland en Suriname *an sich* belangrijk om op te merken: er wordt gesteld dat Surinamers, die al honderden jaren binnen Nederlands bewind stonden, zich niet kunnen aanpassen aan in essentie hun eigen

¹⁰⁷ Denk hierbij terug aan de etymologie van *hypochondrie*: een gevoel onder het middenrif.

¹⁰⁸ Handelingen II 1966/1967 (IV), 895.

¹⁰⁹ Ibidem, 903.

land. Hoewel er nog geen sprake is van een narratief van *sociale hypochondrie* (we zien niet dat er zo zeer angst is voor het verzieken van de Nederlandse samenleving) zien we dus wel het idee ontstaan dat Surinamers *vreemde deeltjes* zijn in het Nederlandse *lichaam*. Willem Schinkel noemt dit ook wel *culturisme*: het idee dat een cultuur inherent incompatibel kan zijn met de dominante Nederlandse.¹¹⁰

3.3 1969-1974 ANTIKOLONIAAL SENTIMENT

Aan het eind van de jaren zestig werd er een antikoloniaal narratief mainstream. Dit vormde zich als respons op onder andere de vredesbeweging en de toenemende progressieve waarden in Nederland. De Nederlandse militaire ingreep bij de opstand in Willemstad, Curaçao in 1969 vormde daarna een katalysator van de omslag in toon over de Nederlandse rijkdelen.¹¹¹ Dit zorgde ervoor dat de gevestigde partijen zoals de PvdA en D'66 in toenemende mate kritisch werden over het feit dat Nederland überhaupt koloniale banden had, terwijl daarvoor enkel de meest radicaal-linkse partijen als de CPN en PSP kritiek van deze aard op het Statuut hadden. PvdA'er C. Van Lier stelde in 1971 dat het Statuut niet veel langer voort kon leven, en typeerde dat als een sentiment in zowel de koloniën als in Nederland:

*“De laatste jaren is er een stroomversnelling opgetreden in de beweging naar grotere zelfstandigheid en onafhankelijkheid van de Nederlandse Antillen en vooral van Suriname. Er is een groeiend verlangen naar verandering. (...) Dit is heel begrijpelijk. Het is een les van de laatste 20 jaar dat louter politieke zelfstandigheid onvoldoende is om recht te doen aan de juiste gevoelens van eigenwaarde van de vroegere koloniale volken. (...) De banden van het statuut in zijn huidige vorm beginnen te knellen, in alle 3 de landen, hoezeer hier ook verschillen bij aan de dag treden.”*¹¹²

Dit antikoloniale sentiment bleek goed samen te gaan met de culturistische angsten over aanpassing van migranten die opkwamen in de jaren 1960. De nieuwe insteek werd: Surinamers zouden zich helemaal niet *moeten kunnen* aanpassen aan Nederland, want zij vallen als volk door kolonisatie onterecht onder Nederland. Surinamer in Nederland zouden, in andere woorden, ‘slachtoffer van het Nederlandschap’ zijn. Zie het verslag van de rijksbegroting van 1972:

¹¹⁰ Schinkel, *Sociale hypochondrie*, 148.

¹¹¹ Johannes Pronk, *Suriname: van wingewest tot natiestaat* (Den Haag 2020), 59-60.

¹¹² Handelingen II 1970/1971 (IV), p. 1566.

“Kort samengevat komt het erop neer dat zeer velen uit Suriname en de Antillen naar Nederland komen in de veronderstelling dat zij paradijsachtige toestanden zullen aantreffen. (...) De teleurstelling komt dan snel: huisvesting-, onderwijs-, jeugd-, en werkgelegenheidsproblemen. Ook gevallen van discriminatie zijn bekend. (...) De betrokkenen zijn als het ware slachtoffer van het Nederlandschap.”¹¹³

Dat wil niet zeggen dat al het kritische discours over Surinamers een antikoloniale insteek had. Vanuit rechts verhardde het debat rond deze tijd juist. Zie bijvoorbeeld de woorden van A. Nuijers van de Boerenpartij in 1971, die een angstbeeld over de komst van Surinamers en Antillianen tekent, waarin hij spreekt over getto's en de oneerlijkheid tegenover Nederlanders. Hoewel hardere rechtse vertogen zoals onderstaand weinig serieus werden genomen in de rest van de kamer, is duidelijk uit onderstaand citaat dat de spanning over Surinaamse migratie in deze jaren hoger begon op te lopen.

“Er is de laatste tijd veel ambtelijk overleg gevoerd met de bedoeling die tienduizend Antillianen en Surinamers naar Nederland te halen (...) Er wordt in toenemende mate van de zijde van bepaalde groeperingen een druk uitgeoefend teneinde de Nederlandse arbeiders klein te houden. (...) [Gastarbeiders] worden allerlei faciliteiten toegekend, waarvoor de Nederlanders zelf nog niet in aanmerking komen. (...) In dit verband denk ik aan de Bijlmermeer, waar volgens de „Haagse Post“ zich thans een kleurlingen- en een homofielengetto ontwikkelt (...).”¹¹⁴

De aanstelling van kabinet-Den Uyl in 1972 zou het antikoloniale narratief tot overheidsbeleid maken. Onder Joop Den Uyl zou Suriname in 1975 ook onafhankelijk worden. Verschillende auteurs, zoals Hans Buddingh' en Jan Pronk doen wat ik het 'goede timing'-argument noem over 1975: zij stellen dat onafhankelijkheid toen kon plaatsvinden door de toevalligerwijs goede timing van (1) een opkomende onafhankelijkheidswens in Surinaamse politieke kringen en (2) kabinet-Den Uyl die deze wens op vanuit links-progressieve ideologie inwilligde.¹¹⁵ Andere auteurs, zoals Jones, John Jansen van Galen en Anil Ramdas zijn het hiermee oneens, en maken wat ik een 'migratiestop-argument' wil noemen. Doordat de

¹¹³ Kamerstukken II 1971/1972, 11500 (XVI) nr. 70, Herdruk, p. 1.

¹¹⁴ Handelingen II 1970/1971 (XVI), p. 1031. In zekere zin is dit narratief van de Boerenpartij te beschouwen als voorbode voor de post-Fortuynistische apotheose van sociale hypochondrie van de jaren 2000.

¹¹⁵ Buddingh', *De geschiedenis van Suriname*; Pronk, *Suriname*.

immigratie van Surinamers toenam tijdens het kabinet Den Uyl, en deze immigratie vanuit alle flanken geproblematiseerd werd, stond de partij onder grote druk om iets radicaal te veranderen. De onafhankelijkheid van Suriname was daar vanuit de coalitie het antwoord op, en kwam er dus niet door druk vanuit de Surinaamse politici.¹¹⁶

De Handelingen in acht nemend, volg ik de lijn van dit laatste argument. De druk om de migratie in te dammen op kabinet-Den Uyl was groot. Het argument vanaf de rechterkant was niet alleen dat de Surinaamse migranten een slechte invloed hadden op Nederland, maar ook dat de uitloop een slechte invloed had op Suriname. W. Drees van DS'70, 1973:

“Er is ook geen beleid inzake de immigratie uit Suriname. Deze immigratie op deze schaal is een funeste zaak voor beide landen. Het is een eenrichtingsverkeer; Suriname loopt leeg en hier ontstaan getto's.”¹¹⁷

Er moest volgens de oppositie snel wat gebeuren qua indamming. *“Nederland mag geen immigratieland worden”*, was de kritiek van rechts.¹¹⁸ Het kabinet beaamde dit anti-migratienarratief, maar doordat het Statuut zoals eerder gezegd Surinamers het volledige Nederlandschap gunde, was het kabinet in een impasse, stelde Minister-premier J. Den Uyl in 1974. Hun oplossing was: de sociaaleconomische omstandigheden in Suriname verbeteren, zodat de push-pull-factoren wat gelijkjer getrokken waren.

“Wil het kabinet de gedachte (...) dat Nederland geen immigratieland mag worden, handhaven?’ Ja, mijnheer de Voorzitter, het kabinet wil die gedachte (...) handhaven, maar het kabinet staat onverkort achter de gedachte dat het van nog grotere betekenis is dat Surinamers en Antillianen, die een Nederlands paspoort bezitten, vrijelijk het Koninkrijk der Nederlanden moeten kunnen binnenkomen. (...) Wij doen echter wel iets en, naar mijn mening in een zeer gerichte zin en in vaak - ik geef dat toe - niet eenvoudige besprekingen met de Surinaamse Regering. Wij steunen de Surinaamse Regering om de sociaaleconomische omstandigheden in Suriname zo spoedig mogelijk te verbeteren.”¹¹⁹

¹¹⁶ Jones, *Tussen onderdanen*, 241-242; Jansen van Galen, *Het Suriname-syndroom*, 73-74.

¹¹⁷ Handelingen II 1973/1974, p. 93.

¹¹⁸ De frase *“Nederland mag geen immigratieland worden”* was een zeer belangrijk politiek standpunt waarmee DS'70 zich afzette tegen moederpartij PvdA, en werd al snel overgenomen door andere partijen, zoals de SGP en VVD. Bron: Handelingen II 1974/1975, p. 324, p. 5681; Handelingen II 1975/1976, p. 3201.

¹¹⁹ Handelingen II 1973/1974, p. 441.

Vrijwel de hele kamer wilde dus dat de migratie stopte,¹²⁰ maar de oppositie vanaf rechts vond deze oplossing van de coalitie in essentie lijdzaamheid. H. Pors, ook DS'70:

“Teleurgesteld ben ik over het antwoord van de Minister met betrekking tot de emigratieregeling voor Surinamers en Antillianen. (...) Ik kan mij niet altijd aan de indruk onttrekken, dat wij deze zaak min of meer blauw-blauw laten. Daarom ben ik voorshands nog steeds van mening, dat beperkende maatregelen voor deze migratie dringend nodig zijn en ik zou de Minister opnieuw willen aanbevelen, met de regeringen der overzeese rijkdelen spoedig tot een regeling te geraken die recht doet aan alle hierbij betrokken partijen.”¹²¹

De druk van de toenemende migratie en de kritiek van de oppositie zorgde ervoor dat de coalitie zich machteloos voelde tegenover het Statuut. Mede daarom begint zij zich in de Kamer uit te spreken over de mogelijkheid van Surinaamse onafhankelijkheid als uitweg. PvdA-Kamerlid H. Franssen noemde 1974 de problemen met Surinaamse migratie in een kritisch betoog over het falen van het Statuut, en de mogelijke noodzaak voor onafhankelijkheid:

“Emigratie naar Nederland vindt haar oorzaak in de armoede in Suriname en in de werkloosheid in de Nederlandse Antillen. Het grote verschil in levensstandaard, de werkloosheid aldaar en de betere kansen hier zijn stuk voor stuk argumenten om te emigreren. Het lijkt wel of de Nederlandse Regering zich in feite van het vraagstuk afmaakt met de gedachte: „Ach, zij hebben een Nederlands paspoort, dus zij kunnen komen“. Wat zijn de gevolgen ginds? Die landen krijgen het stempel van land zonder toekomst, waar men snel uit moet weggaan.”¹²²

Zie ook wat minister W. de Gaay Fortman van Surinaamse en Nederlands-Antilliaanse Zaken zegt op de vooravond van de onafhankelijkheid:

“Het valt niet te ontkennen dat zich mede ten gevolge van de grote aantallen op dit moment moeilijkheden voordoen bij de onderbrenging en vestiging van Surinamers

¹²⁰ Hoewel de immigratie-angst vrijwel de gehele Kamer trof, bleef de radicaal-linkse hoek er kalmer onder. Zie B. van der Lek (PSP) in 1973: *“Is het niet onzin, te stellen, dat deze mensen voor Nederland een probleem vormen (...)? Zelfs als alle Surinamers hier zouden komen, wat voor het land natuurlijk een enorme ramp zou zijn, ging het nog maar om 350 000 mensen. Er zijn wel eens meer mensen tegelijk naar Nederland gemigreerd.”*. We zien dus dat sociale hypochondrie niet iedereen overviel. Bron: Handelingen II, 1972/1973 (XVI), 674.

¹²¹ Handelingen II 1971/1972 (IV), p. 1244.

¹²² Handelingen II 1973/1974, p. 1849.

in Nederland. (...) Bedacht moet hierbij worden, dat de volkomen vrije immigratie een aflopende zaak is. Ongetwijfeld zullen zich na 25 november nog Surinamers in Nederland vestigen, maar dat zal dan geschieden in overeenstemming met de ter zake getroffen overeenkomsten.”¹²³

Concluderend: in tien jaar, die begonnen bij opkomende zorgen over Surinaamse migratie naar Nederland, en die eindigde aan de vooravond van Surinaamse onafhankelijkheid, werden de *culturistische* ideeën over Surinamers in een tijd waarin progressief links het grootst was langzaam in een jasje van antikolonialisme gekleed. Diepgewortelde culturistische en racistische angsten voor de Surinaamse nieuwkomer verdwenen niet simpelweg in het links progressieve tijdperk, maar werden politiek verdrongen tot het maatschappelijk onderbewuste en gesublimeerd tot het sociaal gewenste, progressieve dekolonisatiegeluid van die tijd. De inhoud van de kritieken op de migratie en migranten veranderde niet, maar de noemer ervoor en de stijl ervan wel. In zekere zin is de push voor onafhankelijkheid dus ten dele als vroege uiting van sociale hypochondrie in de omschrijving van Schinkel te zien. Het gaat hier nog niet om integratie, maar wel om het voorkomen van de infectie van buitenaf. ‘Wellicht kunnen wij het angstwekkende gevolg van ons kolonialisme opheffen met antikolonialisme’, zou de gedachtelijn dan zijn geweest.

Tegen de verwachtingen van bestuurders in hadden de onafhankelijkheid van Suriname en de afspraken daarover later een *tegenovergesteld* effect. Door geluiden dat Suriname onafhankelijk zou worden veranderde de toenemende migratie van Suriname naar Nederland in een echte exodus, en het narratief over Surinamers veranderde daarmee.

3.4 1974-1975 DE SURINAAMSE EXODUS

Het migratievraagstuk en de onafhankelijkheid van Suriname gingen voor de Nederlandse overheid dus hand in hand. Toen de regering Arron op 15 februari 1974 aankondigde dat Suriname vóór 1976 onafhankelijk zou worden, bleek dit haastige besluit juist voor een forse toename aan Surinaamse migratie te zorgen. In 1974 groeide de instroom van Surinamers met ruim 50 procent ten opzichte van het vorige jaar, en in 1975 was dit zelfs meer dan 100 procent. De gestage migratie sloeg in deze tijd om naar een ware exodus.¹²⁴ Het type Surinaamse migrant veranderde in deze tijd ook. Waar voorheen voor het overgrote deel Creoolse Surinamers naar Nederland kwamen, werden dat in de loop van de vroege jaren '70 overwegend Hindostanen

¹²³ Handelingen II 1975/1976, p. 581.

¹²⁴ Zie grafiek aan begin hoofdstuk.

en Javanen, die vreesden dat de regering van Pengel enkel de Creoolse belangen zou gaan behartigen.¹²⁵ Het antwoord van de Regering-Den Uyl op deze ontwikkeling was wederom vrij passief; Den Uyl concludeerde dat jaar dat er qua migratie “*alleen sleutelen in de marges*” mogelijk was, en voegde hier als optimistische voetnoot een vergelijking met de succesvolle integratie van 300.000 Indische Nederlanders bij toe.¹²⁶

Het discours over Surinamers in Nederland werd in deze tijd vrij pragmatisch. De staatkundige politiek van de onafhankelijkheid en de exponentieel gegroeide instroom van Surinamers vereiste dan ook een bepaalde pragmatiek en liet weinig ruimte over voor vertogen op idealistisch gebied. Daarom zal ik in deze paragraaf niet naar het discours in handelingen kijken, maar kort het beleid omschrijven wat werd gevoerd in deze tijd, en uiteenzetten wat dit beleid zegt over de beeldvorming over Surinamers in die tijd.

Er werd veel geïnvesteerd in adequate ontvangst, opvang en huisvesting voor de grote groep nieuwe Nederlanders, beleid wat paste in het links-progressieve karakter van Kabinet-Den Uyl.¹²⁷ In dit relatief uitgebreide opvangbeleid zat echter een discriminatoir element gebouwd: Surinamers, ondanks hun burgerschapsstatus als volwaardige Nederlanders, konden niet overal wonen waar ze wilden zoals witte Nederlanders dat mochten. Hoewel het in 1974 opgerichte ‘Centraal Bureau Uitvoering Vestigingbeleid Rijksgenoten’ beweerde dat het hier ging om een *spreidingsbeleid* op basis van vrijwilligheid, beweerden veel Surinaamse activisten in die tijd dat er wel degelijk sprake was van dwang. Er was vanuit de gemeenschap dan ook veel verzet tegen het spreidingsbeleid in de vorm van protestacties, zoals demonstraties, kraakacties en bezettingen. Op gemeentelijk niveau ging de afgedwongen spreiding zelfs verder: in Amsterdam mocht per portiek maar één gezin van een ‘etnische minderheid’ wonen en werden hele buurten verboden voor Surinamers.¹²⁸

In het vraagstuk van nationaliteitstoedeling voor Surinamers in Nederland en Suriname pleitte de Nederlandse delegatie van de Rijkscommissie voor een de facto *jus sanguinis*:¹²⁹ mensen waarvan de ouders in Suriname geboren waren zouden allemaal Surinaams en geen Nederlands burgerschap krijgen, ondanks hun woonplaats in of participatie aan een van de

¹²⁵ Schumacher, *De minderheden*, 24, 28.

¹²⁶ Oostindie en Klinkers, *Knellende Koninkrijksbanden II*, 240.

¹²⁷ Ibidem, 26-28. Zie voor details over de opvang van Surinaamse migranten hoofdstuk 3.

¹²⁸ Miguel Heilbron, “Niet voor Surinamers.” Amsterdam sloot complete wijken voor niet-witte Nederlanders’, *De Correspondent*, 14 oktober 2017, <https://decorrespondent.nl/7450/niet-voor-surinamers-amsterdam-sloot-complete-wijken-voor-niet-witte-nederlanders/284181211050-00d1b095>.

¹²⁹ Recht van het bloed.

samenlevingen. Mensen die in Suriname woonden met een vader met Europees paspoort zouden daarentegen een zeer soepel optierecht voor Nederlandschap moeten krijgen, mochten zij na onafhankelijkheid willen terugkeren naar het moederland. Vooral de al in Nederland gevestigde Surinaamse gemeenschap was het hier roerend mee oneens, maar ook de Surinaamse delegatie verzette zich hiertegen, en uiteindelijk zou deze vorm van jus sanguinis geen beleid worden.¹³⁰ Ook werd er veel nagedacht over het bevorderen van repatriëring onder Surinaamse Nederlanders. Dit hield in dat Surinamers in Nederland terug zouden verhuizen naar Suriname. Dat de noemer ‘repatriëring’ hiervoor gebruikt werd is opmerkelijk, gezien deze term voor Rijksgenoten uit de Oost betekende dat ze van Indonesië naar Nederland verhuisde – repatriëren, dus *terug naar het vaderland*. In andere woorden: Surinamers werden dus qua repatriëring eerder behandeld als arbeidsmigranten dan als voormalig koloniaal subjecten.¹³¹

Op basis van beleid is dus duidelijk dat de aanwezigheid van Surinamers in Nederland op dit punt als inherent problematisch werd gezien, en dat de maatschappelijke impact zoveel mogelijk voorkomen, ongedaan gemaakt of verspreid moest worden.

3.5 1976-1982: DE KWESTIE VAN INTEGRATIE

In de periode dat Suriname onafhankelijk was bleef de toon over de Surinaamse Nederlanders overwegend zorgelijk. Wat er na de onafhankelijkheid wel veranderde is dat de aanwezigheid van Surinamers steeds meer als politieke realiteit werd beschouwd. Hoewel remigratie/repatriëring nog steeds soms werd benoemd als voetnoot, was het besef ingedaald dat een groot deel van de Surinaamse bevolking nu in Nederland was komen wonen, en dat zo zal blijven. Het nieuwe antwoord op het aanpassingsvraagstuk werd dus de kwestie van *integratie*. F. van Veenendaal-van Meggelen van DS'70 verwoordde dit in 1977 als volgt:

*“Ik hoef nauwelijks te herhalen dat DS'70 vindt dat deze Regering ten aanzien van de Surinaamse onafhankelijkheid een funest beleid heeft gevoerd. Nu de Surinamers er eenmaal zijn en voor het Nederlandschap hebben gekozen, hebben wij de plicht hun integratie zoveel mogelijk te bevorderen.”*¹³²

In 1977, bij aantreding van het kabinet-Van Agt I wordt er in het regeerakkoord niet specifiek gesproken over integratie van Surinamers, of immigranten überhaupt. Eind 1978 werd er wel een volledige commissievergadering gewijd aan de *Nota omtrent de positie van migranten uit*

¹³⁰ Jones, *Tussen Onderdanen*, 244-249.

¹³¹ Charlotte Laarman, *Oude onbekenden*, 172.

¹³² Handelingen II 1976/1977, p. 2691.

Suriname uit het jaar daarvoor, wat een representatieve kern vormt voor het beleid en de typering van Surinamers van de Tweede Kamer tijdens de kabinetten-Van Agt. Minister Pais van Onderwijs is in deze commissie duidelijk:

*“Er moet gestreefd worden naar integratie in de Nederlandse samenleving. Laat daarover geen misverstand bestaan, dat geldt zowel voor de Nederlanders van Surinaamse afkomst als voor de kinderen van gastarbeiders bij wie het waarschijnlijker is dat zij te eniger tijd naar het land van herkomst zullen terugkeren.”*¹³³

Wat verder opvalt is de manier waarop er woordelijk over Surinaamse Nederlanders werd gesproken. Het woord ‘Surinamer’ werd 19 keer gebruikt om ze aan te duiden, ‘Surinaamse migranten’ 23 keer, ‘Surinaamse Nederlanders’ 26 keer, ‘(voormalige of ex-) Rijksgenoten’ nog maar 9 keer. Belangrijk om te benoemen is dat de Nota die besproken wordt consequent voor de verwoording ‘Surinaamse Nederlanders’ kiest, en dat dus het leeuwendeel van het gebruik van deze term in de commissievergadering uit citaten uit de Nota bestaat. Ook wordt de Surinaamse Nederlander 9 keer bij de bredere groep van ”allochtoon” gerekend in de Nota. Er is dus een discrepantie tussen de officiële bewoording voor de migrantengroep in de beleidsnota (Surinaamse Nederlanders) en het woordgebruik van de Kamerleden.¹³⁴

Ik ben niet de enige die bij de naamgeving stilstaat: vanuit de Kamer zelf is er ook op meta-niveau enige discussie over de terminologie. Als de term “ex-rijksgenoten” gebruikt wordt door Minister Gardeniers-Barendsen, reageert CDA-kamerlid Van Zeil: *“Er zijn vele Surinamers die nog rijksgenoten zijn, want zij hebben nog steeds de Nederlandse nationaliteit.”*¹³⁵ Deze opmerking is zeer treffend: waar de vertogen impliceren dat de onafhankelijkheid van Suriname ook een breuk was tussen Surinaamse Nederlanders en Nederland, was dat staatskundig, cultureel en sociaal natuurlijk niet zo.

Het onderwerp van gesprek was verder vooral de problemen waar Surinaamse Nederlanders op dat moment mee te kampen hadden. Er was weinig aandacht voor de succesvolle integratie die velen van hen op dat moment hadden voltooid. Sterker nog; de aanleiding voor de commissievergadering was dan ook dat de *Nota positie migranten Suriname* te positief zou zijn. De toon waarmee deze problemen werden besproken was verder bepaald

¹³³ Kamerstukken II 1978/1979, ‘Bijzondere commissie voor de Nota Positie van migranten uit Suriname in Nederland en het beleid op middellange termijn’ (20 november 1978), 360.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Ibidem, 324.

niet verwijtend, maar met veel begrip en verantwoordelijkheidsgevoel omtrent de problematiek. Kamerleden benadrukten meermaals hoe discriminatie en intolerantie vanuit de Nederlandse samenleving een grote oorzaak van het probleem vormde. Zo stelde VVD-Kamerlid Nijpels:

*“[Voor een werkelijke gelijkwaardige positie] is meer nodig. Op de eerste plaats een mentaliteit bij overheid en burger om de Surinaamse landgenoot werkelijk als landgenoot te zien. (...) Het zou beter zijn als we de hand eens in eigen boezem staken en beseften op welke wijze in ons land nog dikwijls mensen met een andere huiskleur met de nek worden bekeken.”*¹³⁶

En later, Langedijk-de Jong van de PvdA, die een duidelijke verband tussen drugsgebruik en discriminatie legt:

*“Een van de redenen waarom met name jongelui terecht komen in etablissementen, waar gehandeld wordt in drugs, kon wel eens gelegen zijn in het feit dat zij te vaak in andere openbare gelegenheden geweigerd worden. De klachten daarover zijn talrijk.”*¹³⁷

De woordkeuze van de politici laat zien dat het narratief over de Surinaamse Nederlander is veranderd ten opzichte van de jaren 70: van rijksgenoten waarbij het Nederlandschap en potentieel benadrukt wordt, naar migranten waarvan problematiek en verschil benadrukt wordt. De Nederlandse overheid staat hier dan ook aan de vooravond van een nieuwe betekenis van integratie. Waar integratie voorheen een overwegend pragmatische insteek had – werk en huisvesting – begon de term in deze tijd steeds meer een culturele insteek te krijgen, waarbij een geïntegreerde Nederlander met migratieachtergrond cultureel meer aangepast was aan een bepaalde conceptie van Nederlandse cultuur. Destijds had integratie echter een negatieve, *assimilationistische* connotatie die het tegenwoordig minder heeft: er werd liever gesproken over *minderhedenbeleid*, *multiculturalisme* en *multiraciale samenleving*, waar behoud van eigen cultuur belangrijk was.¹³⁸ Zie bij voorbeeld de woorden van Kamerlid Mertens, van D66:

¹³⁶ Ibidem, 322.

¹³⁷ Ibidem, 328.

¹³⁸ Willem Schinkel, *Sociale hypochondrie*, 72.

“Het proces van integratie, dat sommige leden van minderheidsgroepen wel degelijk wilden, werd door het uitvoeren van beleid en vooral door het tempo ervan meestal een proces van geforceerde assimilatie.”¹³⁹

Hoewel de culturele verschillen dus niet altijd in essentie geproblematiseerd werden, is het duidelijk dat er in deze tijd gebroken is met het narratief van Surinaamse Nederlanders als afkomstig uit ‘het meest Nederlandse rijkdeel’. We zien het dat binnen het discours over Surinaamse migranten normaal is geworden uit te gaan van een negatieve impact. In deze periode gaat die negatieve typering van migratie nog gepaard met een bepaalde sympathie en medeleven. Maar in de jaren na 1982 zal er meer en meer dehumaniserend en onsympathiek tegengeluid zijn omtrent met name Surinamers. Een maand voor de decembermoorden - het eind van mijn onderzoeksperiode – is H. Janmaat van de Centruumpartij toegetreten tot de Tweede Kamer. Daar worden felle protesten tegen gevoerd; met name de linkse partijen beschouwen hem als fascist. Het is duidelijk dat zijn wij-zij-denken over ‘vreemdelingen’ als zijnde schadelijk voor de Nederlandse cultuur de meest opvallende uiting van sociale hypochondrie van de jaren 1980 zouden zijn. Zo stelt hij in 1984:

“Ons stelsel van sociale voorzieningen is voor ons en niet voor de hele wereld. Onze cultuur is voor ons; daar hebben wij recht op. Dit kabinet moet aantonen dat niet alleen vreemdelingen, maar ook de eigen bevolking recht heeft op de eigen leefgewoonten.”¹⁴⁰

3.5 SAMENVATTEND

Als we kijken naar de ontwikkeling van het vertoog omtrent Surinamers in Nederland en Surinaamse Nederlanders van 1954 tot 1982, zien we een paradoxaal verband. Wanneer Surinamers feitelijk geen deel uitmaakten van de Nederlandse samenleving in het moederland, werden ze meer als deel van de Nederlandse samenleving gezien, en naarmate ze meer in Nederland neerstreken en daar integreerden, werd hun aanwezigheid meer geproblematiseerd en gezien als die van een vreemdeling. Laten we vier fases aanwijzen in deze trend: (1) In de periode van 1954 tot 1965 waren Surinamers volgens de tweede kamer vooral gewenste Rijksgenoten, (2) van 1965 tot 1972 waren ze vooral ongewenste arbeidsmigranten, (3) van 1974 tot 1979 waren ze vooral “slachtoffers van het Nederlandschap” met aanpassingsproblemen, en (4) van 1979 tot 1982 werden ze ‘Surinamers’ die moesten ‘integreren’. Deze

¹³⁹ Kamerstukken II 1978/1979, ‘Migranten uit Suriname’, 317.

¹⁴⁰ Handelingen II 1984/1985, 348.

fases zijn uiteraard een simplificatie van de werkelijkheid, omdat de verschillende aanduidingen in elkaar overlopen en vooral omdat er in de overgangsfases veel onenigheid is. Toch is deze ontwikkeling duidelijk te zien en tekenend voor de veranderingen in vertoog als gevolg van de verandering in Surinaamse migratie en vestiging in Nederland. Wat we zien is het ontstaan van sociale hypochondrie zoals Schinkel die omschreef. Opvallend is dat de hypochondrie eerder komt dan het integratiedebat: de dekolonisatie van Suriname kan al gezien worden als een uiting van sociale hypochondrie daarvóór.

HOOFDSTUK 4

SURINAAMSE NEDERLANDERS AAN HET WOORD

In hoofdstuk 3 is omschreven hoe er vanuit de overheid een omgekeerde correlatie was tussen de mate waarin Surinamers een deel van de Nederlandse samenleving *waren* en de mate waarin Surinamers in beleid en discours als deel van de Nederlandse samenleving werden *gezien*. In andere woorden: toen er nog nauwelijks Surinaamse Nederlanders waren, was Suriname het ‘meest Nederlandse rijkdeel’, en toen de Surinaamse exodus ten einde kwam, waren Surinamers culturele vreemden en ‘slachtoffers van het Nederlandschap’.

In dit hoofdstuk zal een soortgelijke analyse gedaan worden, maar dan de andere kant op; bottom-up. De centrale vraag is hier: **“Welke identiteit heeft de Surinaamse Nederlander in Nederland voor zichzelf ontwikkeld in de periode 1974-2000?”**.¹⁴¹ Deze deelvraag sluit nauw aan op de vraag: Hoe is de Surinaamse Nederlander – al dan niet – tot de ‘Surinamer’ geworden die we via het discours in de Tweede Kamer hebben leren kennen? Zagen zij zich ook als ‘slachtoffer van het Nederlandschap’ met integratieproblemen? En welke ervaringen delen zij over hun vestiging in Nederland, die de politieke discourses opvallend genoeg lijken te missen?

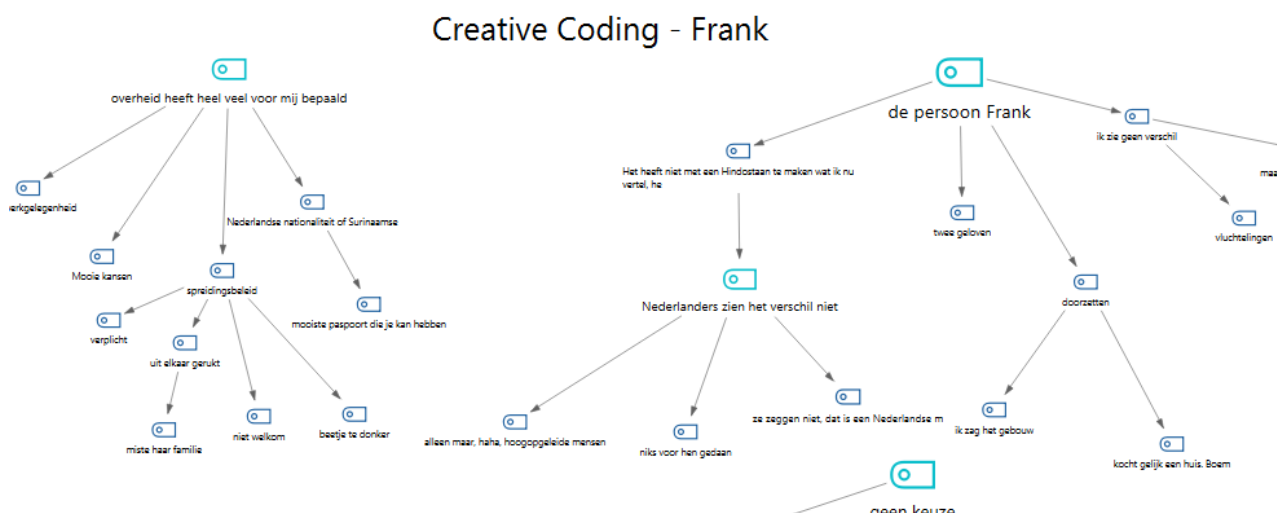
Om deze vraag te beantwoorden, heb ik in samenwerking met de Volkskrant en The Black Archives 10 diepte-interviews met Surinaamse Nederlanders afgenomen met in totaal 12 personen.¹⁴² In deze open interviews van anderhalf tot twee-en-een-half uur is er gesproken over waar de respondenten zijn opgegroeid, hun migratieproces en de besluitvorming daaromtrent, en de ervaringen met de vestiging in Nederland. Binnen die 12 respondenten hebben we gestreefd naar een diverse afspiegeling van de Surinaamse migrant op basis van etniciteit, gender, leeftijd en klasse. De respondenten bestaan uit 7 vrouwen en 5 mannen, geboren tussen 1931 en 1974, van Hindostaanse, Creoolse, Javaanse, Chinese en Boeroe-afkomst. De interviews nemen de tijdsperiode van hun hele leven in, met de focus op hun migratie (vrijwel allemaal rondom 1975) en de jaren die daar direct op volgden.

¹⁴¹ De tijdsafbakening heeft de volgende reden: in 1974 kwamen de vroegst gemigreerde respondenten naar Nederland. Het jaartal 2000 is ietwat arbitrair, maar staat voor een tijd waarin alle migranten die in de jaren 70 kwamen definitief gevestigd waren in Nederland.

¹⁴² De interviews zijn te vinden in Addendum 1 tot en met 10. In de voetnoten staat er in plaats van paginanummer een positienummer, omdat de interviewdata is geanalyseerd in software en niet op papieren pagina's. Het positienummer staat voor de hoeveelste regel in het transcript.

Deze interviews zijn op basis van Gefundeerde Theorie geanalyseerd, ook wel bekend als *Grounded Theory*. Dit is ontwikkeld door sociologen Barney Glaser en Anselm Strauss, en is een kwalitatieve onderzoeksmethodologie die de inductieve vorming van theorie uit empirische interviewdata omschrijft.¹⁴³ In tegenstelling tot traditionele inductieve benaderingen, begint Grounded Theory niet met vooraf bedachte theorieën of hypotheses. Wat het concreet inhoudt, is dat een onderzoeker in verschillende rondes door de data gaat, en passages *codeert*: markeert en een bepaald label geeft. In mijn geval heb ik allereerst *in vivo*¹⁴⁴ gecodeerd, en daarna de *in vivo*-codes in *mind maps* georganiseerd op thema's. Na het vormen van thema's ben ik met een vaste set codes¹⁴⁵ opnieuw de interviews gaan coderen, om zo interview-overkoepelende thema's te identificeren. Door tijdens dit proces constant *memo's* te schrijven – dat zijn de gedachten die ontstaan tijdens het codeerproces, en in essentie de kern van je onderzoek – is de Grounded Theory-onderzoeker in staat om concepten, categorieën en theorieën rechtstreeks uit de gegevens af te leiden, waardoor een onbevooroordeelde verkenning van het onderzoeksonderwerp mogelijk is.¹⁴⁶ In dit onderzoek is Grounded Theory een nuttige manier gebleken om een neutrale lezing van de interviewdata te doen, dus hoe de Surinaamse Nederlanders hun identiteit *zelf* omschrijven, ondanks de bewuste of onbewuste invloed die de voorgaande parlementaire discoursanalyse heeft gehad op mij.

FIGUUR 2 – Gedeelte van de mindmap met codes uit het interview met Frank Kanhai

¹⁴³ Barney Glaser en Anselm Strauss, *The Discovery of Grounded Theory; Strategies for Qualitative Research* (New Jersey 1967).

¹⁴⁴ *In vivo coding* is korte citaten van maximaal drie woorden markeren in de tekst, die kenmerkend zijn voor een grotere passage.

¹⁴⁵ Deze vaste set codes heet ook wel een *code book*.

¹⁴⁶ Charmaz, 'A constructivist grounded theory analysis'.

Dit analyseproces heeft geresulteerd in zes thema's die ik heb geïdentificeerd. Om zo dicht mogelijk bij de woorden van de respondenten te blijven, zijn de thema's citaten uit de interviews. Hieronder zullen ze omschreven worden. Er is gekozen om veel citaten te gebruiken om de interviews te representeren, in plaats van veel te interpreteren en parafraseren. Dit is gedaan om de stemmen van de migranten zelf zo intact mogelijk te houden. Er zijn wel accenten gelegd in de interviews, door de stukken van de citaten vet af te drukken. Deze accenten zijn door mij aangebracht, en corresponderen grotendeels met de markeringen die ik aanbracht in de tekst tijdens de *in vivo*-codingfase.

4.1 “DE OVERHEID HEEFT VEEL VOOR MIJ BEPAALD”

*“Ik zeg altijd tegen mensen van, **de overheid heeft heel veel voor mij bepaald**. Een overeenkomst in India, he? Met die traktaat naar Suriname. Suriname wordt onafhankelijkheid, óók door beslissing van de overheid. We komen hier - een spreidingsbeleid - we komen in Friesland. Haha.”¹⁴⁷*

Frank Kanhai, een 60 jarige Hindostaans-Surinaamse Hagenaar, reflecteert hier niet alleen op zijn persoonlijke geschiedenis, maar ook op die van zijn voorouders. Het komt Frank toe dat veel belangrijke gebeurtenissen in zijn leven het gevolg zijn van Nederlands beleid, en dat hij in deze grote beslissingen niet veel autonomie heeft ervaren. Het feit dat Frank in Suriname geboren is, het feit dat hij naar Nederland is gekomen, en het feit dat hij in Nederland uiteindelijk in Friesland kwam gaan wonen: dat werd niet ervaren als een actie, maar als een reactie, dan wel onvermijdelijk gevolg van beslissingen van een overheid.

Ook de migratie naar Nederland is dus niet als keuze ervaren. Eerder in het interview is Frank hier explicieter over:

*“Nee, je hebt geen zeggenschap. Het is, boem - onafhankelijk geworden. Eén deel was eens, een ander deel was niet. En ja, je hebt een keuze. Of Nederlander, of Surinamer. En dat was het. Snap je? Het was wel een overbruggingstermijn, maar - ik weet het niet - maar **er was geen keuze**.”¹⁴⁸*

Het is opmerkelijk hoe Frank hier uit dat er wel een keuze was – maar geen keuze. Meer respondenten hebben dit zo ervaren. Zo ook Norine Maniran, een Javaans-Surinaamse vrouw die met haar ouders mee naar Nederland kwam. Over de beweegredenen zei ze het volgende:

¹⁴⁷ Interview 10 - Frank Kanhai, Pos. 839.

¹⁴⁸ Interview 10 - Frank Kanhai, Pos. 172.

*“En toen is het idee echt gaan rijpen: **nu moeten we echt naar Nederland.** Want het wordt hier onafhankelijk, we weten niet hoe het eruit ziet. Het is moeilijk om aan [onverstaanbaar] middelen te komen - hoe gaan we dat doen? En toen is het idee verder gerijpt.”¹⁴⁹*

Later voegt ze toe:

*“Ik denk dat duidelijk naar voren komt, dat is niet alleen bij mij, maar bij alle migranten. Dat **overlevingsdrang** ze daar brengt, waar ze allemaal kunnen komen, en waar ze uiteindelijk zijn gekomen.”¹⁵⁰*

Dat de keuze er was, betekent dus niet per se dat de keuze vrij was voor de migranten. Er was veel angst over de toekomst van Suriname onder de respondenten, en ze hadden niet het gevoel alsof ze daar invloed op hadden. De keuze om te migreren was een overlevingsdrang, niet een voorkeur. Vooral onder Javaanse en Hindostaanse respondenten leefde dit sentiment. Dit duidt Ponirah Hardjotinojo-Sawinego, een Javaanse vrouw van 90, via de tolk als volgt:

*“Er was dus ook sprake van politici, Javaans-Surinaamse politici, die eigenlijk ook dat gevoeld hebben. Die zeiden ook: **Nederland is voor de Javanen verantwoordelijk.** Nederland heeft hun gebracht van Indië naar Suriname. Nederland moet voor ze zorgen. Want ze waren bang dat na de onafhankelijkheid problemen zouden ontstaan tussen de Afro-Surinamers en de Hindoestanen en dat de Javanen het onderspit zouden delven.”¹⁵¹*

Hetzelfde hoorden we van Martini Karodimedjo, de moeder van Norine Maniran, toen ik vroeg wat de angst voor de Surinaamse onafhankelijkheid veroorzaakte:

*“Ja, precies dat Hindoestaanse, Surinaamse, niet goed, **niet goed met mekaar hè.** Ja... Die Hindoestaanse werkt enzo... Ik weet niet. Mijn man denken... Ik weet niet.”¹⁵²*

Het sentiment dat Nederland veel bepaald heeft, ook de onrustige situatie in Suriname, heeft voor de familie van mevrouw Hardjotinojo-Sawinego en mevrouw Karodimedjo gezorgd dat zij Nederland ook verantwoordelijk achtten voor hun veiligheid en vestiging. Dit sentiment

¹⁴⁹ Interview 3 - Norine Maniran, Pos. 142.

¹⁵⁰ Interview 3 - Norine Maniran, Pos. 602.

¹⁵¹ Interview 4 - Ibu Ponirah Hardjotinojo-Sawigeno, Pos. 286.

¹⁵² Interview 6 - Martini Karodimedjo, Pos. 155.

maakte de vestiging in Nederland rationeel logisch, maar de ervaring niet per se logischer, zoals bij het volgende thema blijkt.

4.2 “WAAR BEN IK BELAND?”¹⁵³

Asha: “Donker, mistig, soort van koud... En zo... Grauw. Niet leuk. We vonden het niet leuk!”

Shivano: “Nee!?”

Asha: “Nee!”

Shivano: “Wat ging er in u om?”

Asha: “Ja, wat is dit!? Weet je...”¹⁵⁴

Asha, die op haar zesde naar Nederland kwam met haar moeder en broers en zussen, weet nog dat ze totaal in shock was over wat ze aantrof toen ze in Nederland kwam. Ze zei dat ze niet wist wat ze moest verwachten. Ze was natuurlijk nog een jong meisje, maar ze was niet de enige uit haar gezin: voor haar moeder was de schok zo groot en het gevoel van vervreemding en ontaarding zo verstorend, dat ze er ziek van werd en terug is gegaan. Asha is uiteindelijk ondergebracht bij haar volwassen zus, die haar heeft opgevoed.¹⁵⁵

Er is duidelijk een verschil tussen de oudere respondenten, die vooral voor hun kinderen naar Nederland kwamen, en de jongere respondenten, die veelal met hun ouders meegingen. Gonny, dochter van mevrouw Hardjotinojo-Sawinego, vertelt bijvoorbeeld over haar heimwee als volwassen vrouw, die een leven heeft moeten achterlaten in Suriname:

*“In het begin had ik heimwee, ik moest **huilen, elke dag**. Ik miste mijn werk, ik miste mijn huis, ik miste de familie daar, mijn schoonouders. Dat was het. Ik wou terug gaan.”¹⁵⁶*

Wat maakte deze shock en de daaropvolgende heimwee zo groot voor de migranten? Als we weer even teruggaan naar Bourdieu’s theorie over de habitus en zijn invloed op

¹⁵³ Dit originele fragment is niet van Asha, zoals het voorbeeld daaronder, maar afkomstig van Ali uit het volgende interview: “Ja, je hebt al jaren administratief werk gedaan in Suriname, en toen - onverstaaanbaar - verkopen weet je? Magazijnbeheerder... Meer administraties. Maar toen ik in de fabriek werkte, dan viel tegen. Shit. Waar ben ik beland.” Bron: Interview 7 - Nurman, Gonny en Ali, Pos. 465.

¹⁵⁴ Interview 2 - Asha Kheda, Pos. 305-309.

¹⁵⁵ Interview 2 – Asha Kheda, Pos. 477-479.

¹⁵⁶ Interview 7 - Nurman, Gonny en Ali, Pos. 679.

identiteit, is het goed voor te stellen hoe een plotselinge verhuizing naar een ander continent zorgt voor een habitus waarvan veel verandering wordt gevraagd. Uit de interviews zijn verschillende aspecten te vinden die duidelijk maken hoe ernstig deze eis van verandering is, waarvan ik er nu twee wil uitlichten. De eerste relateert aan het eerste thema, dat veel migranten migreerden uit een bepaalde overlevingsdrang, en dat het niet als een vrije keuze tussen twee werd ervaren. De migratie overviel migranten, en was erg plotseling. Asha beaamt dit, en zegt het volgende:

*“Nou, en op gegeven moment ook spullen meegenomen, zakken rijst en groenten en dat soort dingen, en potten en pannen. **Het leek wel een volksverhuizing, joh. Dat kan ik me wel herinneren ja.**”*¹⁵⁷

Daarnaast benadrukt Asha ook dat zij niet denkt dat de bevolkingen van beide landen waren voorbereid op de migratie. Zowel de Nederlanders, als de Surinamers. Dit blijkt ook uit het antwoord van mevrouw Hardjotinojo-Sawinego. Wij vroegen naar haar verwachtingen van Nederland, vóór de migratie, en haar tolk vertaalde het volgende uit het Javaans:

*“In ieder geval wist ze alleen dat het hier koud zou zijn- en totaal geen beeld, want ze zegt: “nou ja, **wat voor gereedschap zouden we moeten meenemen?**” En dat soort dingen. “Dat weten we gewoon niet”. Terwijl zij eigenlijk mensen zijn die hands-on zijn, hé. Ze weten als arbeiders gewoon wat ze moeten doen.”*¹⁵⁸

Vooraf de mensen van de *boeiti*¹⁵⁹ kwamen dus in een totaal vreemde wereld. Ze wisten niet wat ze mee moesten nemen, hoe het land eruit zou zien, hoe huizen eruit zagen, en ga zo maar door. Zelfs de kou werd niet begrepen, laat deze anekdote van Frank zien:

*“Maar wat ik me wel herinner, je komt op Schiphol, en ik weet, ik moest gaan plassen, en je gaat ergens- Niet naar het toilet, je was buiten, “oké, plas maar buiten, even.” En... Je ziet ineens rook! Het was november, door die damp. (...) En dat had ik nooit gezien. Dat... Ja, en dan schrik je. (...) Ja, dan... **Heel anders.**”*¹⁶⁰

¹⁵⁷ Interview 2 - Asha Kheda, Pos. 202.

¹⁵⁸ Interview 4 - Ibu Ponirah Hardjotinojo-Sawinego, Pos. 351.

¹⁵⁹ Het Surinaamse platteland.

¹⁶⁰ Interview 10 - Frank Kanhai, Pos. 204-206.

Deze schok van de acute en onverwachte migratie was voor veel Surinaamse migranten een hobbel voor een soepele vestiging in Nederland. Maar niet alleen de materiele omstandigheden hadden hiermee te maken - ook de interpersoonlijke.

4.3 “HET VERGT ZOVEEL ENERGIE OM DOOR RACISME HEEN TE GAAN”

*“Om maar aan te geven: het vergt wel - en dat is eigenlijk nog steeds wel - zo veel energie om - eigenlijk [te] doen wat je wil doen in je leven, je werk, waar je voor opgeleid bent. Om dat uit te kunnen voeren, **dat vergt zoveel energie, om steeds door en langs dat soort racisme en gedoe heen te gaan.**”¹⁶¹*

Audrey Wilson (1974) omschrijft hier de beweegredenen van haar vader om terug te gaan naar Suriname, maar er zijn duidelijke parallellen tussen haar vader en haar migratiegeschiedenis. Ook zij koos om uit Nederland te vertrekken, en woont nu op Sint-Maarten. Daar koos zij vooral voor omdat de Nederlandse samenleving zoveel eist van de migrant, ook op interpersoonlijk gebied. Eén belangrijk element hiervan is discriminatie, en als Creoolse vrouw heeft Audrey veel latent, anti-Zwart racisme ervaren. Ze omschrijft het als volgt:

*“Er was altijd wel een situatie, of [dan] werd de situatie zodanig gecreëerd, dat er gesproken werd over **wij en jullie**. Het was nooit gewoon wij. Er gebeurde altijd wel iets. (...) Ik werkte in het onderwijs. (...) En er werd op een gegeven moment een collega aangenomen. Een Surinaamse dame. En we zitten in een teamvergadering en de teamleidster die kondigt dus aan 'we hebben weer iemand aangenomen in het team' en daar ga ik al: het is een dame van Surinaamse afkomst maar ze lijkt helemaal niet op Audrey hoor, heel ander typetje. Serious? Hoe is dit nu something about me? Of Surinamers? Het was altijd weer die - **alsof je wakker werd geklikt**. Elke keer: “Vergeet niet, je bent niet een van ons. **Je bent niet een van ons.**””¹⁶²*

Audrey was zich vrij bewust van deze vorm van alledaags racisme. Zij was bewust over wat dit met haar deed, wat mede te wijten is dat ze uit een nest komt wat actief was in de Surinaamse vakbond C-47, waarin actief werd gesproken over sociale kwesties. Het valt op hoe zij niet alleen bewust was van de discriminatie zelf, maar ook hoe die haar denken beïnvloedde.

¹⁶¹ Interview 11 - Audrey Wilson, Pos. 63.

¹⁶² Interview 11 - Audrey Wilson, Pos. 160.

“Ik wilde weg uit Nederland (...) en dat heeft heel erg te maken gehad met het leven in een systeem dat jou zo in de tang heeft, op een manier (...) dat je denkt: “dit is heel normaal”, maar als je er echt heel goed inkijkt word je geleefd tot in het maximale. Zo heb ik het op een gegeven moment ervaren in Nederland. (...) Ik had op een gegeven moment zoiets: als ik zo door blijf leven, dan ga ik op een gegeven moment in een situatie komen waarin ik het systeem van Nederland (...) ook nog ga vergoelijken, onderbouwen, ehm... “Het klopt, het werkt goed”, terwijl het - onverstaanbaar - helemaal niet is.”¹⁶³.

Veel respondenten hebben soortgelijke ervaringen gehad. Er worden vaker voorbeelden genoemd van expliciete of institutionele discriminatie, maar deze worden door zowel de migrant zelf als de omgeving vaak niet geaccepteerd. Dat alledaagse racisme, zoals Philomena Essed dit heeft genoemd, is echter het lastigste, omdat de vinger er niet precies op te leggen is. Norine noemde die subtiele vorm van alledaags racisme “Dat zogenaamde kleine”.¹⁶⁴ Een voorbeeld hiervan, wat zij noemde:

*“Ik heb wel het gevoel dat mensen voor jou een beetje gaan invullen of je iets begrijpt of niet. Ondanks dat ik al ouder ben. Aziaten zien ze toch als ... nederig, weet je. **Ik kan het niet echt terugroepen of expliciet maken, maar er wordt wel anders naar je gekeken, ja.**”¹⁶⁵*

Ook Valerie Elmont, die op haar zestiende in haar eentje naar Nederland ging, heeft hier binnen haar Creoolse gemeenschap in de Bijlmer over gepraat:

*“We hebben het vaak besproken van, is er sprake van discriminatie, en misschien onderliggend, maar **je hebt het soms zelf niet door.** En het kan ook misschien dat ik wel eens iemand gediscrimineerd heb of zo... Zonder dat je het door hebt.”¹⁶⁶*

Deze verwarring zorgt bij sommige respondenten voor een ontkennende houding qua discriminatie of racisme. Zo vertelde Frank ons over het feit dat zijn moeder een toegewezen woning niet kreeg omdat de burens geen Surinamers naast de deur wilde,¹⁶⁷ hoe hij en andere Hindostanen in Friesland nauwelijks werk konden vinden,¹⁶⁸ en hoe hij altijd als Hindostaan of

¹⁶³ Interview 11 - Audrey Wilson, Pos. 173.

¹⁶⁴ Interview 3 - Norine Maniran, Pos. 299, 731.

¹⁶⁵ Interview 3 - Norine Maniran, Pos. 744.

¹⁶⁶ Interview 5 - Valerie Elmont, Pos. 280.

¹⁶⁷ Interview 10 - Frank Kanhai, Pos 269.

¹⁶⁸ Interview 10 - Frank Kanhai, Pos 868.

zelfs Indiër werd aangeduid, maar nooit als Nederlander.¹⁶⁹ Toch typeert hij zijn tijd in Drachten als volgt: *“Wel mooie jeugd gehad. Daar heb ik leren fietsen, wandelen hardlopen. Heel mooi ontvangen. **Geen racisme, niks. Alleen maar mooi.**”*¹⁷⁰ Opvallend voor mij als interviewer is dat niemand van ons toen het onderwerp racisme of discriminatie had genoemd: Frank kwam zelf met deze negatie, schijnbaar uit het niets.

De bovenstaande schijnbare tegenstrijdigheid kon ik duiden met behulp van een citaat uit het interview met Valerie, toen zij overdacht wat voor rol discriminatie in haar leven had gehad.

*“Maar om heel eerlijk te zijn, ik heb nooit een label of stempel gehad en geproefd dat ik gediscrimineerd word. Ik weet waarmee dat te maken heeft, maar dat gevoel heb ik nooit gehad. Niet in mijn werk, behalve die ene opmerking, er is nog wel eens een andere opmerking geweest. Maar ik heb wel geleerd op momenten dat ik mijn mond open moet doen, dan doe ik het ook. En ik laat me ook niet discrimineren.”*¹⁷¹

Je niet laten discrimineren is een interessante bewoording en is denk ik toepasselijk op veel mensen die racisme of discriminatie ervaren. Deze term geeft agency aan de persoon die het ervaart: de persoon erkent het niet als valide, en gaat door met hun leven. En Audrey, die inzag hoeveel energie dat kostte, en hoeveel cognitieve dissonantie er voor haar nodig was, koos voor een andere manier om ermee om te gaan: zij vertrok uit het systeem dat dat alles veroorzaakte. Maar als vertrekken geen optie is, wat dan?

4.4 “HINDOSTANEN DIE OEBELE HETEN”

*“Toevallig vroeg vorige week een Hindostaanse jongen mij, heet u echt Frank? Ik zei “ja, ik heet echt Frank.” (..) “Ja, ik ken ‘n Hindostaanse jongen die Piet heette. En Henk!” En hij was heel verbaasd. Maar ik was verbaasd dat hij mij die vraag vroeg! Snap je? Ik ken in Friesland Hindostanen die, haha, Oebele heten. Verzin het maar. Oebele.”*¹⁷²

Dit treffende citaat van Frank is voor mij toonaangevend voor de bereidwilligheid tot integratie en aanpassing aan de Nederlandse cultuur die blijkt uit de verhalen van de meeste respondenten. Hoewel Frank voor de Hindostaanse jongen niet erg Hindostaans-Surinaams klinkt, kent Frank

¹⁶⁹ Ibidem.

¹⁷⁰ Interview 10 - Frank Kanhai, Pos. 110-111.

¹⁷¹ Interview 5 - Valerie Elmont, Pos. 336.

¹⁷² Interview 10 - Frank Kanhai, Pos. 727.

Hindostaanse jongens met zeer Nederlandse namen. We hebben reeds besproken dat de kennismaking met Nederland een shock was voor veel van hen, en dat acceptatie niet automatisch kwam. Toch (of juist daardoor?) schikten veel van de respondenten zich in de situatie. Zo ook Henk Loor (Paramaribo, 1951), een Boeroe¹⁷³ die rond de Surinaamse onafhankelijkheid zijn ouders achterna kwam naar Nederland. Dit zei hij over de grote verschillen die hij opmerkte tussen Nederland en Suriname:

Henk: “Ja, het was om te beginnen een stuk kleiner. En het was een vrijstaande woning waar ik in Suriname woonde. En hier is het in een flat.”

Shivano: “Misten jullie dat dan wel, die ruimte?”

Henk: “Hmm, nou - ik was niet zo moeilijk. Ik schikte me in, weet je wel? Van, “ik ben bij mijn ouders, dus...”. Ja, goed. Heb ik een bed van (...) 90 cm breed - is prima. Is die een meter - is het ook goed. Dus... Dus ik was (...) niet zo lastig in dat opzicht.”¹⁷⁴

Inschikken was voor Henk wat voor de hand liggender, want zijn ouders hadden wat meer binding met Nederland dan veel van de andere migranten. Zijn familie was ook al eerder in Nederland geweest. Voor andere respondenten is aanpassen misschien een beter woord. Soms was die aanpassing een vrij bewuste keuze, zoals bij Nurman, de vrouw van Gonny. Veranderen aan de hand van Nederland was een grote reden voor hem om te migreren:

“Ja, oud collega van mij- in Indonesische consulaat. Die zegt tegen mij: “Nur, als ik je in ontwikkeld land gaat wonen, ga je vanzelf mee ontwikkelen.” Dus toen ik via Nederland naar Indonesië met die groepreis [ging, dacht ik:] “Inderdaad, als ik [In Nederland] woonde (...) ga ik mee-ontwikkelen.” (...) Vandaar dat ik ook gelijk naar mijn vrouw gezegd: ga je snel paspoort klaar maken.”¹⁷⁵

Deze aanpassing was anders voor bijvoorbeeld Norine, die als kind naar Nederland kwam. Als zij reflecteert op haar leven en hoe ze haar leven heeft opgebouwd, ervaart ze een bepaalde spijt bij die aanpassing:

¹⁷³ Boeroe's (Sranantongo voor boer) zijn in de regel witte nazaten van arme Nederlandse arbeiders en boerengezinnen die in de 19^e eeuw omtrent de afschaffing van slavernij als kolonisten naar Suriname toogden om landbouw te verrichten. Bron: Wim Hoogbergen, 'Koloniaal Suriname: Boeroes 1945-1953 & nazaten, Historische aspecten' (2002), webpagina, Nationaal Archief, geraadpleegd op 19-7-2023, <https://archive.is/xPjLF>.

¹⁷⁴ Interview 9 - Henk Loor, Pos. 846-855.

¹⁷⁵ Interview 7 - Nurman, Gonny en Ali, Pos. 317-323.

“Ja, ik ben enorm verwesterd. In mijn overtuigingen, de manier waarop ik praat, wat ik interessant vind. En daarmee lijkt het alsof ik mijn afkomst verloochen, maar zo voel ik het niet. Ik ben gewoon niet meer helemaal mee groot geworden, en soms vind ik dat wel heel jammer, zoals ik mijn eigen taal eigenlijk niet meer beheers...”¹⁷⁶

De context van het eerder besproken “zogenaamde kleine” racisme is hierin belangrijk. Ze ervaarde in de “volksbuurt” waar ze opgroeide, waar overwegend witte Nederlanders woonden, vanuit discriminatie een druk om te conformeren aan ‘Nederlandsheid.’

*“Daar hebben ze hun eigen vorm van racisme, om het maar even zo te zeggen. Niet eens bewust, maar dan ontlokken ze zichzelf uitspraken, en dan sta je in de groep, en dan hebben ze commentaar over een groep, en dan zeggen ze “**ja, maar jij bent anders hoor**”, omdat jij wel meegaat en wel Nederlandse kinderen in je vriendenkring had. Dat dan weer wel.”¹⁷⁷*

Contrasteer dit met de redenen voor Audrey om te vertrekken, en je ziet twee tegenpolen die voortkomen uit hetzelfde probleem van behandeld worden als buitenstaander een verwachting tot aanpassing. Of je past je aan en verliest een deel van je identiteit, of je kan er niet bij horen. Dit doet direct denken aan hoe Fanon de *lose-lose* situatie van assimilatie omschrijft. Hierbij betekent aanpassing dat je toegeeft dat jouw volk minderwaardig is, maar niet aanpassen zorgt ervoor dat je als minderwaardig wordt behandeld. Met deze benadering omschreef Fanon *negrofobie* – de angst voor donkere huidskleur – ook niet als een harde racistische onderwerping, maar als een sluw systeem wat zichzelf in stand houdt zonder direct geweld.¹⁷⁸ Valerie omschrijft dit mooi:

*“Weet je, iemand zei ooit tegen mij: **Nederland heeft geen tanden maar het bijt.** Dus je moet hier je best doen. Dingen komen niet vanzelf op je pad - je moet er hard voor werken.”¹⁷⁹*

De beet was echter niet constant. Valerie kwam na haar migratie al snel in de Bijlmer te wonen, in de flat Gliphoeve, waar zij zich onder veel andere Surinaamse Nederlanders bevond.

¹⁷⁶ Interview 3 - Norine Maniran, Pos. 390.

¹⁷⁷ Interview 3 - Norine Maniran, Pos. 299.

¹⁷⁸ Fanon, *Black Skin*, 37.

¹⁷⁹ Interview 5 - Valerie Elmont, Pos. 216.

*Valerie: “(...) Gliphoeve was de **place to be**. (...) De H-buurt. Dus Hofgeest, Hogenvecht, en Ruigenbos. Daar grote flats, een vijfkamerwoning, voor die grote gezinnen. Dus op een gegeven moment was de Bijlmer een klein Suriname. Was echt klein Suriname.”*

Shivano: “En hoe was dat?”

*Valerie: “Het was heerlijk! **Herkenning**. Heerlijk. Zeker. Dat was echt heel fijn.”*

Shivano: “Wat herkende u dan op straat?”

*Valerie: “**Je eigen mensen**. Je hoorde je eigen taal. Je kon met je mensen praten. Van “hé, ben je vanwege de onafhankelijkheid...””¹⁸⁰*

De druk of noodzaak om te conformeren was dus minder sterk voor Valerie. Ze kwam namelijk bij haar tante wonen, en viel daardoor niet onder het spreidingsbeleid: dit gold alleen voor mensen die opgevangen moesten worden door de Nederlandse overheid, zoals bijvoorbeeld Frank en waarschijnlijk ook zijn Hindoestaans-Friese kennis, Oebele.

4.5 “THE PLACE TO BE”¹⁸¹

“Ik kan me nog heel goed herinneren dat ik vanuit Nederland naar Suriname vloog of terug. Dat ik ergens halverwege was en dat ik dacht; “eigenlijk voel ik me hier het meest thuis.” Nederland is niet mijn thuis - maar Suriname is dat ook niet meer.”¹⁸²

Waar in het bovenstaande thema werd behandeld of mensen zich aanpasten aan Nederland, gaat dit thema over of Nederland hun innerlijke beleving van het archetypische Thuis heeft veranderd. Vrijwel elke respondent had duidelijk veel nagedacht over dit concept, en bij allemaal was er een worsteling gaande: is Suriname nog Thuis, of is Nederland nu Thuis? Het bovenstaande citaat van Audrey legt deze kwestie op de meest beeldende manier uit. Het is, gezien haar sentiment, ook niet toevallig dat ze op Sint-Maarten is gaan wonen: *een eiland in de oceaan tussen Nederland en Suriname*.

¹⁸⁰ Interview 5 - Valerie Elmont, Pos. 102-106.

¹⁸¹ De frase “The place to be” komt uit het volgende fragment van Audrey: dan heb je hier op Sint Maarten gewoon niet heel veel keuze niet heel veel kwaliteit. Dus hij is eigenlijk echt om de kinderen terug gegaan. Maar hij was degene die zei Weet je, als je leuke dingen wilt doen hier in het onderwijs en ontwikkelen, dan is dit The Place To Be, en dat is ook echt zo. Bron: 11 - Audrey Wilson, Pos. 201.

¹⁸² Interview 11 - Audrey Wilson, Pos. 150.

Nu is Audrey's situatie vrij uniek, omdat zij door haar familiegeschiedenis in de vakbond niet veilig voelde in Suriname. Bij de andere respondenten, hoezeer ze zich ook gevestigd hebben en voelen in Nederland, blijft aankomen in Suriname een vorm van thuiskomen. Frank bijvoorbeeld:

*“Elke Surinamer weet dat, die teruggaat. Zodra je op die Zanderij landt. Dan denk je van, **dit is mijn Thuis**. Die warmte, ja... Je weet dat er mooie dingetjes gaan... Ja, je weet het niet. Het zit gewoon van: **hé, dit wordt mooi**.”*¹⁸³

Toen Frank hoorde dat ze bij zijn werkgever, het Nationaal Archief, een uitwisseling deden met Suriname, was dat gevoel van Suriname als Thuis hem wat hem dreef om alles op alles te zetten om daar te gaan werken. Hij moest daar echt zijn nek voor uitsteken, maar het is hem gelukt, en hij heeft daar – met zijn zoon en zijn moeder – een paar maanden gewerkt.

*“En toen had ik daar gewerkt en ik kreeg de kans om daar te blijven, maar mijn moeder was hier, mijn zoon op school, heb goed nagedacht. Dacht, ik mocht het hele project blijven. Het project zou tien jaar duren. En heb het niet gedaan **in belang van mijn zoon**, snap je? Ik denk nee, hij moet hier naar school, ik ga dat niet doen. (...) En **dan kom je tot de conclusie dat ik tóch Nederland miste**. Ik werkte daar, maar misschien komt het omdat ik niet mijn eigen spullen had, niet mijn eigen huis, niet mijn eigen auto... (...) op den duur miste ik zelfs het koude weer van hier!”*¹⁸⁴

Martini, de moeder van Norine, deelt dit sentiment met Frank.

Shivano: “Als u terug gaat ook, voelde dat nog steeds van 'oh, ik hoor hier... Ik ken alles'.”

*Martini: “Ja, nu nog in Suriname. Maar ja, maar jammer dat Suriname niet zo... Hahaha. Als je dan moet kiezen ik kies hier, want al mijn kinderen hier, kleinkinderen hier... Dan **kies in hier in Holland**.”*

Max: “En voelt u zich hier thuis?”

(...)

¹⁸³ Interview 10 - Frank Kanhai, Pos. 629.

¹⁸⁴ Interview 10 - Frank Kanhai, Pos. 680-682.

Martini: "Ja, hier ook."

Max: "Twee thuis."

*Martini: "Ja, hier woon ik al, ik voel **hier ook thuis**. Hahaha."'¹⁸⁵*

Het is dus niet zo dat Nederland geen thuis is als Suriname dat wel is. Beide zijn zowel thuis als niet thuis. In Nederland heb je je familie en je leven, en waar zit de binding met Suriname dan in? Freddy May, een Chinese Surinamer die al in de jaren '60 in Nederland kwam studeren, en zich sindsdien altijd bezig heeft gehouden met migrantenwelzijnswerk, spreekt over herkenning. Hij spreekt zich verder meermaals uit over het feit dat hij nooit meer in Suriname zou hoeven te wonen, maar toch liet hij vallen dat Suriname op een bepaalde manier thuis is.

Freddy: "Nee. Nee, want ik heb hier goed mijn draai gevonden, enzo."

Max: "Maar toch is Suriname thuis?"

Freddy: "Ja, je voelt je weer, uh, herkenbaar."

Shivano: "Ja, ja. Je hoeft niet aan te passen, gewoon een beetje jezelf zijn."'¹⁸⁶

*Freddy: "Nee, want ik was toen al een hele tijd weg uit Suriname, en toen kwam ik daar bijvoorbeeld in, ik was, uh, hoe dat daar heet, ik geloof de Anton Drachtenweg ofzo. Daar was een supermarkt, en uh, daar ben ik wat spulletjes gaan kopen, en ik kwam- **ineens riep iemand mij!** Hij zei "Hé Freddy!". Ik denk, huh? Herkende ze mij! [lacht]"'¹⁸⁷*

Voor Henk, die zich 'inschikte', was dit anders. Toen hij in 1979 voor de eerste keer terugkwam in Suriname, was er de grote schok, die er voor veel andere Surinamers was toen ze voor het eerst in Nederland aankwamen.

*Henk: "En toen kwamen dus - dat was al na de onafhankelijkheid. En toen kwamen we terug in Suriname. En ik zei tegen mijn vrouw, ik zeg: **ik ga nooit meer**."*

¹⁸⁵ Interview 6 - Martini Karodimedjo, Pos. 405-414.

¹⁸⁶ Gezien het interview met Freddy ons eerste interview was, hebben wij als interviewers een wat lossere stijl aangehouden. Shivano, toen 23 en zelf van Surinaamse komaf, was toen net uit Suriname teruggekomen en deelde ook zijn eigen ervaringen in ons gesprek met Freddy.

¹⁸⁷ Interview 1 - Freddy May, Pos. 647-652.

Shivano: “Wauw, en waarom?”

*Henk: “Omdat het, het was zo - zo **ver achteruit gegaan**. En je komt hier in Nederland, en je zit in een **24-uurs economie**. Draaien, je hebt een druk leven. En in Suriname is het van...”*

Shivano: “Chill.”

Henk: “Chill.” [lacht]¹⁸⁸

Suriname is dus achteruit gegaan, volgens Henk, en hij is in zekere zin de andere kant op bewogen, naar die van een 24-uurs-economie. Henk was misschien wel het meest negatief over zijn ervaringen met teruggaan naar Suriname, maar toch kan hij het niet laten verder in het interview het volgende te zeggen, over zijn bezoek aan Suriname in 2002:

*Henk: “Het is - je komt - je komt - je komt in Suriname aan. Je stapt het vliegtuig aan. (...) **Dat doet iets met je**. Dat is heel apart. (...)”*

Max: “Wat - wat - wat doet het met u?”

*Henk: “Ja het is - het maakt je heel emotioneel. Van: ja kijk, hier heb ik - hier heb ik altijd - **hier ben ik geboren, opgegroeid**. En nou mag ik daar op vakantie komen.”¹⁸⁹*

4.6 “SURINAME IS DERDE WERELD GEWORDEN.”

*“(...) Toen zag ik dat Indonesië is nagenoeg- qua economie minder en minder en minder, na de onafhankelijkheid. En ik heb de conclusie getrokken, als Suriname ook onafhankelijk, dan zal de economie ook minder... Eh... Ja. Suriname behoorde toen tot eerste of tweede wereld land hè. Geen derde wereld land. Maar na de onafhankelijkheid, **Suriname is derde wereld geworden**.”¹⁹⁰*

Nurman vertelt hier het verhaal van een echte postkoloniale transmigrant: Hij is geboren in Indonesië, daarna in Suriname gaan wonen, en rond de onafhankelijkheid van Suriname met zijn vrouw naar Nederland getogen. Door dit bredere perspectief zag Nurman de bui van onafhankelijkheid al hangen: in zijn ogen was dat een teken dat het slechter zou gaan in

¹⁸⁸ Interview 9 - Henk Loor , Pos. 538-547.

¹⁸⁹ Interview 9 - Henk Loor , Pos. 1084-1091.

¹⁹⁰ Interview 7 - Nurman, Gonny en Ali, Pos. 276.

Suriname. Dit sluit aan wat Henk hierboven ook al zei, als reden waarom hij in 1979 nooit meer naar Suriname terug wilde. Martini zegt hetzelfde:

*“Ja, **begin slechter slechter**. En toen mijn man besloot, we hebben zoveel kinderen. Als dat zo blijft - onverstaanbaar - **niet goed voor die kinderen**. Mijn man besloten Holland.”*

Voor de vader van Audrey werd dit ook opgemerkt, maar juist andersom. Nadat ik vroeg waarom haar vader in 1977 remigreerde naar Suriname, in zekere zin “tegen de richting in”, zei ze:

*“Het was een beetje de ongeschreven wet. Ik denk dat het ... Ik weet even niet meer precies, er zijn echt families uiteengevallen eigenlijk, doordat ze bijvoorbeeld een zoon naar het buitenland ging om te studeren en dus niet meer terugkwam naar Suriname. (...) De ongeschreven wet: **je moet je land gaan opbouwen**.”¹⁹¹*

Het verantwoordelijkheidsgevoel voor de achteruitgang van Suriname na de onafhankelijkheid was van alle respondenten het grootst in de familie van Audrey. Dit kan ermee te maken hebben dat het sentiment onder Hindostanen en Javanen leefde dat een onafhankelijk Suriname een Creoolse overmacht zou teweegbrengen, waar zij zich als etnische groep moeilijk plaats zouden kunnen geven. Ook waren de Hindostaanse en zeker de Javaanse bevolkingsgroepen minder generaties in Suriname dan de Creolen ten tijde van de onafhankelijkheid: Martini en Ponirah waren slechts tweede generatie Javaanse migrant in Suriname.

Dit ontbreken van verantwoordelijkheidsgevoel betekent niet per se het ontbreken van liefde voor het land van herkomst. Zo zegt Asha het volgende, vol passie, als ze vertelt hoe haar dochter haar vroeg of ze weer eens naar Suriname konden gaan:

*“Dus toen zei ze ook laatst van, mam ik wil ook wel eens zien waar je vandaan komt, ik ben wel een keer geweest maar kan me niet zo goed herinneren, dus ik was met haar van plan om dit jaar inderdaad te gaan. Maar er is wat tussengekomen, maar dat komt echt wel. Maar ik was al allemaal aan het uitzoeken. Want ik vind Suriname écht een mooi land. (...) **Surinamers moeten blij zijn met zo'n land**.”¹⁹²*

¹⁹¹ Interview 11 - Audrey Wilson, Pos. 32.

¹⁹² Interview 2 - Asha Kheda, Pos. 928-930.

4.7 SAMENVATTEND

Deze zes thema's zijn natuurlijk niet losstaande, streng afgebakende concepten. Ze zijn fluïde, product van interpretatie en hebben met allerlei raakvlakken met elkaar. Overkoepelend is het duidelijk dat alle thema's wijzen op hard werk aan de kant van de migranten om een plek en een identiteit voor zichzelf te vormen in Nederland. Deze plaats in de samenleving en identiteit is in veel gevallen gevormd in reactie op overheidsbeleid, maar is zeer zeker niet een product van de overheid. De respondenten hebben gekozen voor wie zij in Nederland zijn geworden, als het ware in onderhandeling met hun omgeving en de omstandigheden.

In deze onderhandeling is zeer duidelijk de *“extreme ambivalentie inherent aan de koloniale situatie”* te vinden, zoals Fanon dit omschreef.¹⁹³ Zo doen respondenten vaak twee schijnbaar contrasterende constatering, die beide belangrijk zijn in hun wording tot Surinaamse Nederlander. Suriname is Thuis, en Nederland is Thuis. Nooit gediscrimineerd, maar veel voorbeelden van discriminatie. Er was geen keuze, dus kozen zij om naar Nederland te gaan. Suriname is achteruitgegaan, maar het is een prachtig land. Hoewel deze schijnbare inconsistentie als buitenstaander initieel verwarrend kan ogen, is het belangrijk om stil te staan bij de inconsistente belevingswereld waaruit deze stellingnames zijn ontstaan. Suriname is Nederlands, en dan is het niet Nederlands. Je bent Surinamer, je bent Nederlander, en beide wel, en beide niet. Je omgeving accepteert je dan weer wel, dan weer niet. Het is duidelijk dat dynamieken van uitsluiting, discriminatie en marginalisering hebben gezorgd voor moeilijk te omvatten ervaringen voor de respondenten.

Tot slot vind ik het belangrijk te benadrukken er dat er veel verschil is op basis van etniciteit, klasse, leeftijd bij migratie en gender. Een verhaal van een Boeroe man blijkt heel anders dan een verhaal van een Creoolse vrouw. In dit hoofdstuk zijn we op zoek gegaan naar overeenkomende factoren voor mensen die de deelidentiteit 'Surinaamse Nederlander' dragen, maar in zekere zin is het dus een foute insteek om enkel en alleen spreken van “de Surinamer”, want de mensen die binnen die groep vallen verschillen vooral heel veel van elkaar. Het is hier waar de theorie van intersectionaliteit belangrijk is: hoewel je kan erkennen dat de deelidentiteit 'Surinaams' een collectieve impact op respondenten heeft gehad, wil dit niet zeggen dat deze impact hetzelfde is geweest voor alle Surinaamse Nederlanders. Elk van hun heeft hier een unieke ervaring mee.

¹⁹³ Fanon, *Black Skin*, 61.

HOOFDSTUK 5

CONCLUSIE

In deze scriptie zijn twee perspectieven op de migratie uit Suriname gehanteerd. De eerste was *top-down*: er is gekeken naar de koloniale politieke geschiedenis van Suriname en de postkoloniale discoursen over Surinaamse migratie in de Tweede Kamer. De tweede was *bottom-up*: er is door middel van interviewanalyse een beeld geschept van de ervaringen met vestiging en identiteitsvorming van Surinaamse Nederlanders die met de Surinaamse exodus naar Nederland zijn verhuisd. Om deze twee uiteenlopende perspectieven samen te brengen in een antwoord op de vraag: **“Welke betekenis en vorm is er tussen 1954 en 2000 gegeven aan de identiteit van de Surinaamse Nederlanders, zowel door de Tweede Kamer als door henzelf, en hoe is dit in deze periode veranderd?”**, zal het top-down perspectief van (post-)koloniaal beleid en discours als *these* worden geopperd, met het bottom-up perspectief van migratieverhaal en identiteitsvorming als *antithese*, om ze vervolgens samen te brengen in een synthese.

5.1 THESE: TOP-DOWN

Uit de koloniale geschiedenis en de beleidsanalyse zijn drie belangrijke conclusies te trekken. Allereerst blijkt het dat er de hele koloniale geschiedenis een terughoudende politiek is gevoerd. Nederlandse regeringsleiders hebben *zelden actief* durven handelen over Suriname, uit angst dat de matige omstandigheden nog slechter zouden worden. Hun handelen was telkens reactief, ze handelden als ze eigenlijk niet anders meer konden. Dat gold voor het afschaffen van de slavernij, de vorming van het statuut en de onafhankelijkheid in 1975. Ook bij het ‘probleem’ van migratie lukte het Den Haag niet om knopen door te hakken.

Ten tweede blijkt dat Nederlandse politici Surinamers in 1954 omschrijven als afkomstig uit het “Meest Nederlandse rijkdeel” en hameren op culturele banden en uitwisseling. Toen in het begin van de jaren 1980 echter erg veel Surinamers naar Nederland waren verhuisd, werd dit verhaal op zijn kop gekeerd: Surinamers waren opeens “slachtoffers van het Nederlandschap” met een zeer andere cultuur die zorgde voor aanpassingsproblemen in Nederland. Er was een *culturistische* angst dat dit een slechte uitwerking zou hebben op de Nederlandse samenleving. Het is gebleken dat we met de postkoloniale migratie uit Suriname een deel van het ontstaan van Schinkels *sociale hypochondrie* hebben kunnen identificeren: dekolonisatie was hier blijkbaar één van de oorzaken van.

Ten derde valt het op dat de woorden die gebruikt zijn voor Nederlanders met Surinaamse achtergrond de volgende zijn: Surinamer, Surinaamse arbeiders, Surinaamse Nederlander, et cetera. Hier komen wij zo op terug; belangrijk om nu te onthouden is dat ‘*Surinamer*’ voor het politieke discours een eenheid van analyse is.

5.2 ANTITHESE: BOTTOM-UP

Hierboven zijn dus drie conclusies getrokken, over terughoudend beleid, het ontstaan van culturisme en sociale hypochondrie, en de Surinamer als eenheid van discursieve analyse. Als we naar de verhalen van de migranten zelf kijken, ontstaat er een ander beeld. Allereerst: de respondenten ervoeren de Nederlandse (post-)koloniale politiek als zeer *actief*, in ieder geval een zeer actieve invloed op hun leven. Niet alleen hun migratie en vestiging in Nederland werd sterk door Nederlands beleid bepaald, maar hun erfgoed ook. Frank omschrijft dit duidelijk, hoe de overheid veel voor hem bepaald heeft.

Ten tweede, hoewel Surinamers die zich in Nederland vestigden veelal een grote schok ervoeren, is dit gevolgd door een *snelle ‘integratie’* of zelfs *assimilatie* in de Nederlandse cultuur. Vooral bij de mensen die jong waren toen ze naar Nederland verhuisden zien we dit terug. Bijvoorbeeld Norine, die zich zodanig ‘verwesterd’ voelt dat ze hier vaak spijtig op terugkijkt. Daartegenover staan vrouwen als Audrey en Valerie, die in verschillende maten hebben teruggegrepen op binding met de cultuur van herkomst omdat de assimilatie als zodanig drukkend en pijnlijk werd ervaren. Het lijkt op de lose-lose situatie die Fanon omschreef: of je past je aan, en zal je eigen identiteit verloochenen door hem te verliezen voor een onbereikbaar doel, of je past je niet aan, en je bevestigt het koloniale beeld dat je originele cultuur incompatibel en ondergeschikt is aan de dominante koloniale cultuur.

En ten derde, waar beleid de *Surinamers* als zodanig omschrijft, is hun eigen ervaring helemaal niet op de eerste plaats verbonden door die overeenkomst met elkaar. De etniciteit van Creools, Hindostaans, Javaans, Chinees of Boeroe is iets wat op sociocultureel vlak van zeer grote betekenis lijkt te zijn. Ook verschillen in leeftijd en gender bepalen veel voor hoe de Surinaamse migranten zichzelf identificeren en presenteren.

5.3 SYNTHESE

Hoe rijmen we deze discrepanties in de onderzoeksresultaten met elkaar? Laten wij dit ook weer in drie delen aanpakken. Ten eerste, waar we zien dat de eeuwenlange koloniale politiek er één was van terughoudendheid, zien we aan de andere kant dat terughoudendheid niet per definitie gelijkstaat aan inactiviteit of ineffectiviteit. In andere woorden: de (post-)koloniale

politiek heeft nooit stilgelegen, maar werd voor de Nederlandse overheid eerder een ongeleid projectiel. Hoewel de keuzes gebaseerd waren op terughoudendheid, waren die reactieve keuzes zeker van grote, drastische invloed op heel veel Surinamers.

Als we het dan ten tweede hebben over de *logos* van culturisme en sociale hypochondrie, en de *praxis* van een hoewel shockerende, toch snelle en succesvolle vestiging en integratie in Nederland, is dit niet per se tegenstrijdig. De uitwerking van het culturisme en sociale hypochondrie was dat de druk om je als Surinamer in Nederland aan te passen en niet op te vallen groter werd. Voor sommigen werd deze druk te veel, waardoor is gekozen voor remigratie, afzondering, of in sommige gevallen destructievere keuzes als drugs- en alcoholgebruik en gokken. Doordat de sociaal-hypochondrische Kamer zich richtte op deze kleine groep die destructieve keuzes maakte, vergrootte de druk tot aanpassing op Surinaamse Nederlanders, en ontstond er eigenlijk een neerwaartse spiraal.

En ten slotte, een soortgelijke conclusie valt te trekken over hoe de identificatie van de Tweede Kamer van homogene ‘Surinamers’ te rijmen valt met een intersectionele blik op het belang van andere deelidentiteiten zoals etniciteit en leeftijd voor de migranten zelf. Wanneer de Surinamer in de politiek gemarginaliseerd en geproblematiseerd wordt, wordt het als migrantengroep minder aantrekkelijk om je hiermee te identificeren. Dit verklaart ook waarom respondenten zich vaak op de eerste plaats identificeren als Hindostaans, Javaans, Boeroe, et cetera, en op de tweede plaats pas als Surinaams.

Dit laatste is een hypothese. De interviewdata kan hier geen sluitende bevestiging aan binden. De vraag “Hoe is de constructie van etnische identiteit en nationale identiteit veranderd in de loop van de migratie van Surinaamse Nederlanders?” is rijp voor vervolgonderzoek, nu deze scriptie duidelijk heeft gemaakt hoe politiek discours invloed heeft gehad op de aanpassing van Surinaamse Nederlanders aan de Nederlandse cultuur. Ook zou het interessant kunnen zijn om interviews met Surinaamse Nederlanders naast discourses over hen in publieke media zoals kranten en televisieprogramma’s te leggen. Laarman doet deels dit in *Oude onbekenden*, maar doordat ze dit niet combineert met een bottom-up perspectief, mist de interactie tussen deze discourses en de migrantengroep. Een laatste vervolgvraag op dit onderzoek: hoe worden Surinaamse Nederlanders geïdentificeerd in discourses in het post-Fortuyn-tijdperk – het tijdperk waar de sociale hypochondrie volledig op gang is gekomen? En hoe heeft dit invloed gehad op het zelfbeeld van Surinaamse Nederlanders? Hoewel Surinaamse en andere postkoloniale migranten niet de expliciete schietschijf waren van Fortuyn, Wilders en hun

gelijken, ben ik benieuwd wat de uitsluitingspolitiek van deze bewegingen voor effect had in de marges van het migratiedebat.

BIBLIOGRAFIE

- Amersfoort, Hans van. *Surinamers in de lage landen: De ontwikkeling en problematiek van de Surinaamse migratie naar Nederland*. Den Haag, 1968.
- . *The Dynamics of Immigrant Settlement: Surinamese, Turks and Moroccans in Amsterdam 1973-1983*, Den Haag 1987.
- . *Migratie, bevolking en politiek: Nederland als immigratieland in een Westeuropese context*. Amsterdam, 1993.
- Bayer, A. *Surinaamse Arbeiders in Nederland*. Den Haag, 1965.
- Bhagwanbali, Radjinder. *De nieuwe avatar van slavernij: Hindoestaanse migranten onder het indentured labour systeem naar Suriname, 1873-1916*. Den Haag, 2010.
- . *Tetary, de koppige: het verzet van Hindoestanen tegen het Indentured Labour System in Suriname, 1873-1916*. Den Haag, 2011.
- Bosma, Ulbe. *De geschiedenis van Indische Nederlanders*. Amsterdam, 2006.
- , red. *Post-Colonial Immigrants and Identity Formations in the Netherlands*. Amsterdam, 2012.
- Bouras, Nadia. *Het land van herkomst: perspectieven op verbondenheid met Marokko, 1960-2010*. Hilversum, 2012.
- Bovenkerk, Frank. *Emigratie uit Suriname. Onderzoek naar oorzaken en gevolgen van de migratie van Surinamers en Antillianen naar Nederland; rapport nr. 4*. Amsterdam, 1975.
- . *Omdat zij anders zijn: patronen van rasdiscriminatie in Nederland*. Meppel, 1978.
- Brana-Shute, Rosemary. 'Approaching freedom: The manumission of slaves in Suriname, 1760–1828'. *Slavery & Abolition* 10, nr. 3 (1989): 40-63.
- Bransen, Jan. 'Dialectiek'. *Algemeen Nederlands Tijdschrift Voor Wijsbegeerte* 112, nr. 4 (2020): 384-89.
- Buddingh', Hans. *De geschiedenis van Suriname*. Amsterdam, 2017.
- Charmaz, Kathy. 'A constructivist grounded theory analysis of losing and regaining a valued self'. Frederick Wertz red., *Five ways of doing qualitative analysis* (New York 2011), 165-204.
- Choenni, Chan. *Hindostaanse Contractarbeiders in woord en beeld*. Zoetermeer, 2021.
- . *Integratie Hindostani stijl: over de migratie, geschiedenis en diaspora van Hindostanen*. Amsterdam, 2011.
- . *Hindostaanse migratiegeschiedenis in kort bestek (1873-2015)*. Zoetermeer, 2020.
- . *Hindostaanse Surinamers in Nederland 1973-2013*. Edam, 2013.
- . 'Hindostanen in de Nederlandse Samenleving'. Maurits Hassankhan en Sandew Hira, red. *Van Gya en Boodhea tot Lachmon en Djwalapersad; Grepen uit 125 jaar maatschappelijke ontwikkeling van Hindostanen*. Den Haag, 1998
- . 'De Intolerantie van de Hollandse cocons en de beleving van alledaags racisme'. H Krijnen, red. *Dagelijks leven in Nederland*, nr. Buitenlanders in Nederland (1987): 75-82.
- Choenni, Gharietje. *Sarnami Hindostani 1920-1960. Dl. 1: Worteling, identiteit en gemeenschapsvorming in Suriname*. Amsterdam, 2012.
- Coello, Laura, red. *Het minderhedenbeleid voorbij: motieven en gevolgen*. Amsterdam, 2013.
- Cottaar, Annemarie en Wim Willems. *Indische Nederlanders: een onderzoek naar beeldvorming*. Den Haag, 1984.
- , en Nadia Bouras. *Marokkanen in Nederland: de pioniers vertellen*. Amsterdam, 2009.
- . *Zusters uit Suriname: naoorlogse belevenissen in de Nederlandse verpleging*. Amsterdam, 2003.
- Dawson, R. *Het Surinaams Inspraak Orgaan: de hoeder van de belangen van Surinaamse Nederlanders: een organisatie-adviesrapport*. Leiderdorp, 1997.
- Derks-Tai A Pin, Alvy. *Zelfportret in kleur: het zelfbeeld van Surinaamse oudere vrouwen: een onderzoek naar het zelfbeeld en de zelfrealisatie van Surinaamse oudere vrouwen*. Utrecht, 1994.
- Djasmadi, Lisa, Rosemarijn Hoeft, en Hariëtte Mingoen. *Migratie en cultureel erfgoed: verhalen van Javanen in Suriname, Indonesië en Nederland*. Leiden, 2010.
- Esch, W. van. *De onderwijssituatie van Surinaamse leerlingen op Rotterdamse lagere scholen. Surinaamse migranten in Nederland 4*. Nijmegen, 1982.

- Essed, Philomena. *Alledaags racisme*. Amsterdam, 1984.
- . *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Theory*. Thousand Oaks, 1991.
- Fanon, Frantz. *Black Skin, White Masks*. New York, 1986.
- Fatah-Black, Karwan. *Eigendomsstrijd: De geschiedenis van slavernij en emancipatie in Suriname*. Amsterdam, 2018.
- FRAME, *Racism in the Netherlands*. Utrecht, 2014.
- Fretz, Johan. *Onder de paramariboom*. Amsterdam, 2018.
- Glaser, Barney, en Anselm Strauss. *The Discovery of Grounded Theory; Strategies for Qualitative Research*. Thousand Oaks, 1967.
- Heelsum, Anja van. *De etnisch-culturele positie van de tweede generatie Surinamers*. Amsterdam, 1997.
- . *Surinaamse organisaties in Nederland: een netwerkanalyse*. Amsterdam, 2002.
- Heijs, Eric. *Van vreemdeling tot Nederlander: de verlening van het Nederlandschap aan vreemdelingen 1813-1992*. Amsterdam, 1995.
- Helman, Albert. *Verdwenen Wereld: Verhalen en Schetsen Uit Suriname*. Amsterdam, 1990.
- Hoving, Isabel, Hester Dibbits, en Marlou Schrover. *Veranderingen van het alledaagse: 1950-2000*. Den Haag, 2005.
- Husu, Hanna-Mari. 'Bourdieu and Social Movements: Considering Identity Movements in Terms of Field, Capital and Habitus'. *Social Movement Studies* 12, nr. 3 (2013): 264-79.
- Interdepartementale Commissie voor Beleidscoördinatie ten behoeve van Surinaamse en Nederlands-Antilliaanse Rijksgenoten (I.C.B.R.). 'Surinaamse en Antilliaanse migratie naar Nederland'. *Surinaamse en Antilliaanse migratie naar Nederland 1-13 (1975)*.
- Jansen van Galen, John. *Het Suriname-syndroom: de PvdA tussen Den Haag en Paramaribo*. Amsterdam, 2001.
- Janssen, Geert. 'The Republic of Refugees: Early modern migrations and the Dutch experience'. *The Historical Journal* 60, nr. 1 (2017): 233-52.
- Jones, Guno. *Tussen onderdanen, rijksgenoten en Nederlanders: Nederlandse politici over burgers uit Oost & West en Nederland 1945-2005*. Amsterdam, 2007.
- . 'Waar kom je vandaan?: identiteitsvorming van Nederlandse migranten in Suriname en Nederland.' Doctoraalscriptie, Rijksuniversiteit Utrecht, 1998.
- Kopijn, Yvette, en Hariëtte Mingoën. *Stille passanten: levensverhalen van Javaans-Surinaamse ouderen in Nederland*. Amsterdam, 2008.
- Krijnen, Ellen. *Op zoek naar brood: 35 jaar Stichting (Hulp aan) Buitenlandse Werknemers Rijnmond*. Rotterdam, 1997.
- Laarman, Charlotte. *Oude onbekenden: het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten, 1945-2005*. Hilversum, 2013.
- Legêne, Susan. 'Bringing History Home. Postcolonial Immigrants and the Dutch Cultural Arena'. *BMGN - Low Countries Historical Review* 126, nr. 2 (2011): 54-70.
- Lucassen, Leo, David Feldman, en Jochen Oltmer red. *Paths of Integration: Migrants in Western Europe (1880-2004)*. Amsterdam, 2006.
- Lucassen, Leo, en Charlotte Laarman. 'Immigration, Inter-marriage and the Changing Face of Europe in the Post War Period'. *The History of the Family* 14, nr. 1 (2009): 52-68.
- I. S. Emmanuel, 'Review of 'New light on early American Jewry'', American Jewish Archives, Tercentennial second issue', *De West-Indische Gids* 36 (1955): 195-97.
- Meel, Peter. *Tussen autonomie en onafhankelijkheid: Nederlands-Surinaamse betrekkingen 1954-1961*. Leiden, 1999.
- . *Tussen statuut en onafhankelijkheid: de staatkundig-politieke verhouding tussen Nederland en Suriname in de periode 1958-1967*. Groningen, 1984.
- Niekerk, Mies van. 'Surinaamse Nederlanders: dilemma's van integratie'. *Justitiële verkenningen: documentatieblad van het Ministerie van Justitie* 26, nr. 6 (1997): 36-48.
- Oostindie, Gert. 'Caribbean Migration to the Netherlands: A Journey to Disappointment?' *Eighteenth-century Studies*, 1 januari 1988, 54-72.
- . *Postkoloniaal Nederland: vijftig jaar vergeten, herdenken, verdringen*. Postkoloniale geschiedenis in Nederland. Amsterdam, 2010.

- en Inge Klinkers. *Knellende Koninkrijksbanden : het Nederlandse dekolonisatiebeleid in de Caraïben, 1940-2000 / Dl. II, 1954-1975*. Amsterdam, 2001.
- en Emy Maduro. *In het land van de overheerser II, Antillianen en Surinamers in Nederland, 1634/1677-1954*. Dordrecht, 1986.
- Penninx, Rinus en Marlou Schrover, *Bastion of bindmiddel? : organisaties van immigranten in historisch perspectief*. Amsterdam, 2001.
- Pos, Hugo. *In triplo: autobiografie*. Hilversum, 1995.
- Pronk, Johannes. *Suriname: van wingewest tot natiestaat*. Amsterdam, 2020.
- Quispel, Chris. “‘Het model van de stad van de toekomst’”: de geschiedenis van de Bijlmermeer, van probleemgebied tot normale woonwijk’. *Holland, Historisch Tijdschrift* 39, nr. 3 (2007): 218-35.
- . “‘Toekomst te Huur’ Migratie, etniciteit en stigmatisering: de Robert Taylor Homes in Chicago en de Bijlmermeer in Amsterdam’”. *Tijdschrift voor Sociale en Economische Geschiedenis* 7, nr. 1 (2010): 88-109.
- Ramssoedh, Hans. *Surinaams onbehagen: Een sociale en politieke geschiedenis van Suriname, 1865-2015*. Hilversum, 2018.
- Roemer, Astrid. *Gewaagd leven: roman*. Amsterdam, 1996.
- . *Lijken op liefde: roman*, Amsterdam 1997.
- Roemer, Astrid H. *Onmogelijk moederland: gewaagd leven, lijken op liefde, was getekend*, 2016.
- Schinkel, Willem. *Denken in een tijd van sociale hypochondrie: aanzet tot een theorie voorbij de maatschappij*. Utrecht, 2007.
- Schrover, Marlou. *Om de meisjes, voor de meisjes: een historisch perspectief op problematisering en bagatellisering van onderwerpen die te maken hebben met migratie en integratie*. Leiden, 2011.
- Schumacher, Peter. *De minderheden : 600.000 vreemdelingen in Nederland*. Amsterdam, 1980.
- . *De minderheden : 700.000 migranten minder gelijk*. Amsterdam, 1987.
- Schuster, John. *Poortwachters over immigranten: het debat over immigratie in het naoorlogse Groot-Brittannië en Nederland*. Amsterdam, 1999.
- Sing, K. *Uit de klei van Saramacca: een Surinaamse familiegeschiedenis*. Amsterdam, 2019.
- Stichting voor Surinamers Den Haag eo. *Aisa samachar: informatieblad van de Stichting voor Surinamers Den Haag*. Den Haag, 1975.
- Veith, Jerome. *Gadamer and the Transmission of History*. Bloomington, 2015.
- Vermeulen, Floris. ‘Organisational Patterns: Surinamese and Turkish Associations in Amsterdam, 1960-1990’. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31, nr. 5 (2005): 951-73.
- Voorn, Etchica. *Dubbelbloed*. Amsterdam, 2019.
- Wekker, Gloria. *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race*, 2016.
- Wim Hoogbergen. ‘Koloniaal Suriname: Boeroes 1945-1953 & nazaten, Historische aspecten’. Den Haag, 2002.
- Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid. *Etnische Minderheden*. Den Haag, 1979.
- Zielhuis, L., en D. Girdhari. *Migratie uit Suriname*. Paramaribo: Ministerie van Sociale Zaken, afdeling Wetenschappelijk Onderzoek en Planning, 1971.